

~~НП 28-1~~
1

Цилä сәндәлйк вйльнйш прольэтарвлä, иктйш ушныда!

№ 8

АВГУСТ

КЫРЫҚ-МАРЫ ИЗДАТЬЭЛЬСТВЫ

1 9 3 5

Вуйлымаш

	Стр.
ФЭРАПОНТ СИДУК — Сасна нэрэн (лыдыш)	1
ВАС. ПАТРАШ — Мёнъё инжэньэр линэм	2
ПЭРШУТ П. — Кэлхоз алыкышты (поэма)	7
М. ШКЭТАН — Шурны (кым кыдэжэн, кут картынэн драмы)	10

Улолн. Мароблита № 412

Тираж 500 экзempl.

2 печатн. листа 66000 зн. в п. л. Члены редколлегии

Формат 72×105

Зотин М., (Отв. редактор)
Игнатъев Н.,
Петухов В.,
Булат Ш.

Сдано в набор 15/VIII-35 г. Подписано к печати 21/IX-35 г.

Заказ № 1909

Типография Горно-Марийского Из-ва, Козмодемьянск, ул. Ленина, 10

Мар. ж.
1-2а

Цилä сәндәлөк вөйлөйш прольэтарвлä,
иктөйш ушында!

ЙАКШАР

ЗНАМЫ

№ 8 (67)

ТЫЛЗЭШ ИКÄНÄ ЛÄКШБҮ ПОЛЫТЬИКБҮ, ЭКОНОМИКБҮ ДÄ
СЫНЛЫ ЛИТЬЭРАТУРАН КЫРЫК-МАРЫ ЖУРНАЛ
ЛÄКТÄШ ТЫНГÄЛБН ГӨЙНЬ, КУТ ИШКБҮ КӘН

1935

АВГУСТ

1935

Ферапонт Сидук

Сасна нэрән

„Ку тырын ёлынөжбө гөйнь, дэ дьёлаан кычыкым мй донына ёштәш-цаца гөйнь, тбдй кәрәк кынамат мй донына палшыкым мозш. Ä кувлэ мйман сәндәлөкнй вөкбө вырсыдон шагалаш путайән анчоток гөйнь, мйман советски кавштавичбшкб сасна нәрөштөм кәрәш сәрөштө ёнчө ли маныв, йаштокок шин шәләтө-мйән отпорым нинө плучайат.“

Сталин.

I.

Пичбө сага
сасна шалга,
Төртбөш нэрән,
кымда ләпкән.
Йөйр анчаләш,
цөйркөнәләш:
— Ньох!
— Ох!
— Акли...
— Йасы...
Пичбө төйрдон
Ольән кәй,
Пөйлөш ольән
Бөрзәлт мий.
Сасна
Сасла,
Пум кайзыкта,
Кыйыр пачым
Сәрәл колта,
Сәтән сага
Ньохлән сәрнә.

Кок пөйлөшбөм
Лоп сәвәләш,
Цыртик пужбөм
Кайзыкталәш,
Кавштавичбөм
Төйрөнь анча,
Бжар сәскәм
Анчөн сәрнә,
Пырән аккөрт,
Шум шагалта.

II.

Кавштавичбө—
Бжар пичбө.
Кавшта, ушман—
Бжар шудан.
Саснан йәгбөм
Йылатара,
Цөвөр ыләш
Пиш аздарә.

III.

Сасна нэрәнвлә,
Кашар ләпкәнвлә,

Ғымда тёрванвлә,
Нинбвлә—
Бандьитвлә!
Нинбвлә—
Фашиствлә!
Нәрбштәм шагалтән,
Пачыштым какльартән,
Кашар пум кайзыктән,
Совет пбсмәнбш¹ кырмат,
Йәлбн кбшәнбш пырат.

IV.

Мәнмән орми—
Йакшар арми.

Йакшар арми—
силан арми.
Кү вырсыдон толәш,
Йашкар арми ужәш.

Циләләнок мә икганьы
Ик отвәтәм пуәнә:
— Мә шидәләш ана шаны,—
Йәлбн мбләнбдәм ана нәл:
Кү вырсыдон пыра гбнбь,
Йажо хором пуәнә.

1935

Вас. Патраш

Мбнбьї инжәнбэр линәм

(ШАЙЫШТМАШ)

Когилә нәркә шайыц йакшаргы ко-
го кәчб ләктб. Тидбн йалвләжб—
нырвләшкб, шбргбшкб, карәмвләш-
кб, садышкы дә молы вәрәят вазаль-
вб, лывш патькалтышвләдон мадаш
тбнгәльвб. Сирәмбштбш, бблбштбш-
тбш патькалтышвләжб лач шәргәкән
тыолгыжалтшы шәрсүвләләок кәчб
йалвләәш тбжәм цбрәдон тыолгыжал-
таш, мадаш, йбрәдбләш тбнгәльвб.

Кәчб кузумы сәмбн, йалвләштб
мәнмән бблбмб кбдәжбшкәт пырән
кәвб. Окнбә анзылныш пәләдбш-
вләдон пбтәри тамам әнәт вәсәлән
пәләштәвб дә, стьона кыт мычкы
шалгышы краватышты амалышы әр-
гәмбмәт пиш пышкыдын, ольән шбрг-
ббгбц нбйәлтәвб, вара, тбдбн тбрг-
ббгбцшб йаратән пышкыдын шыв-
шалын, кәчб йалвлә, нәрбм цбгбл-
тәльвәт, сбндәрәжбшкбшток анчал-
нәштб ылы дә, әргәм Альик бшкә-
ок сбнзәрәжбшбм пачын колтыш.
Кәчб йалвлә стьонашты мадмым
ужын колтышат, тамам изиш шнаал-
тал кишәт, краватыгбц валән, окнбә-
гбц навәскбм пәл тбрбшкб шыв-
шыл колтыш, окнбәм пачын шуш дә
тбшәкок мбнбьм кбнбблтәш тбнгә-
льб:

— Әтб, әтб, анчы доко, кәчб
магань кого дә эчә магань йакшар-
гы,—попа.

— Малан вара кбзбток кбнбблб-
нәт? Кого ат ли вәт. Кышты пблб-
шәт?—манын ваштылам.

— Да-а, вкурат, кого ам ли,—Альик
сотарымла попа.—Кәчб ләкмбм нб-
гынамат тә бнәдә анчыкты. Тәләндә
бжәл вәкәт? Тбнб вот, кәләсб: ма-
лан ирок кәчб тәгәнб кого ыләш?
Йалвләштәт пиш пышкыды статбән
йакшаралгы ылыт?—манәш.

Ирок, ләкмбжб годым, дә вадәш
шбцмбжб годым кәчб малан когола
каймы¹ гишән шайышт пушымат,
Альикәм мбнгәшок краватышкы ку-
зән вазы, дә, одьәйәлым ләвәдәт,
амалаш вазы:

— Кәндәкш цәш шомы годым,
толыкы, әтб, кбнбблтб, ато поз-
дайымыла—манәт изиш лимбкб,
амалән кәш.

Әргбмлән кут и. Дьәтски садышкы
каштәш. Изб гбнбәт, лыдын мышта,
пәцәтлбмб буквәвләм сирә. Пумага-
вләгбц пышым, йәропланым, шльә-
пәвләм, змәйвләм бштә. Кажный
ирок, кбнбблмбжб йбдә, иктә мам
со йадәшок.

¹) Гран бцбшкб

Тэгэчи, кыньбилат, бшкэ кравать-шыгыц валышат, мбнь сагаэм пырэн вазы:

— Аты, кү вэл автомобильбим бштә?—йадэш.

— Автозаводышты бштәт,—манам.

— Иктә рәдби тбшкбжби нәнгәт вәл?—йадэш.

— Изиш кушкылдалмыкәт нәнгәм,—манам.

— Со кушмым вычәт. Мбнь кбзбток кого ылам. Дьәтсадышты мадышвләм мбнь ганьәм иктәт бштән ак мыштәп. Тьотгы Ньуры кушташат, мырашат тымдән,—маньы дә тбшәкок мыштым мырывләштбим мыраш тбнгәлеш.

Алык, мбнь тонәм шайыштәш-шайыштәшәт, әвәжби доко миән әптбртәш тбнгәлеш. Тидблән цилә шайыштмыла: кнбгәм магбц бштәт; кнбгәштбш картинбштбш эдәмбн пәл сбнцәжби малан қмдон шыргал колтымы ганьы лин; прохот, вбтдон кәә гбньәт, вбдбшкб малан ак вәлы; эльәктричәствы кыцә лиэш; малан кәчбнь айаран агыл моло—цилә пәлбнәжби, бшкә сбнзәрәжббдонок тидби ужнәжби.

Әльәктростандишкб тилошты анчаш каштынаат, тиштби машинәвләм анчән, нинбн особын музыкаштым, сәмбштбим колышт ик-кок цәш шалгәнәй. Тишәд ләкнәйт, Алык попа:

— Әльәктростандиштәт магань йажо, арававләштби магань коговлә ылыт. Толькы, эльәктричәствы бштбмбжбм мбньбн нбгыштат әтби шбим уж,—маньы.

— Вәскәнә тишкб бннә толына?

— Толаш кәләш, тиштби молы вәрәкшб ганьы агыл, цилә йажо, пишсоты.

Изи гбньәт, Алыкәм шуку пәлбнәжби дә пәлбмбвләштбмәт, шайыштәш, йадыштәш.

Пәрвбй май кәчби, дьәмонстраци пбтбмбкб, токына тольат, мбләм:

— Ну, бндә, аты, вәшталтышта гишән ойхыраш укә... Мбнь бндә октәврәнок ылам, настбйашыб ләбннәд—маньы дә ош тыгыр онгыштыш йакшар звәздам анчыктыш, звәзда покшалныжы „Ләнбн“ значокым пышкылмы.

— Млойәц,—манам.

— Бндә—манәш—мбнь тонәм кидтон моло здоровайш ак ли, мбнь здорвайымаш вәрәш салыутым пуэм. Тәвә тәнгәлә,—манын вургымла китшбм ләпкә турәкбшкб лүктәлбб дә, „Будьәннбй маршым“ тбрвбжбдонок шактән пөрт йбр сәрнәл кәш.

— Толок, толок Алык, качкылдална, вара мадына,—манам.

— Качкашат лиәш, мадашат лиәш, пәшә бштәшәт тымәнбш лиәш... Атыәм дон әви, тә „коммунист“ ылына маньыда. Идә ойхыры, шукәшәт агыл, коммунистәт лиәм, ужыда йок вот. Ужыда, кбзбт тәвә октәврәнок ылам, шукәш агыл, пионбәр лиәм, комсомольәц... Ну, варажы бшкәок пәлбмблә—коммунист. Тбнәмәш тымәнбшб лин шоктәм. Аты, тбньб тбнәмәш шонгәм шбнзәт вәкәт, үпәт оләм шбнзәш, әвәжәт пандыдон вәлә кашташ тбнгәләт... Потыкәок, лач папи дон тьотбнок тбнәм лидә, ха-ха-ха,—Алык вәштылаш тбнгәлбб.

Дьәтски садышты выходной гбнь, мәйт йәрсәнә гбнь, Алык сагажы мәнмәмәт мадыкта. Анзыц мбньбим шагалта, вара әвәжбм, бшкә шагаләш, вара шольәвләштбим цилән икәнә-иктбн тыгыр пачым кычымыла дә пөрт йбр каштмыла; анзыц кәшбжб „туу-ут, ту-у-у-у-у-т“ сасла; бшкәжб Алык парым колта „пш-пш-ш-пш-ш-ш, пш-пш-п-ш“. Тидби—паровозла мады.

Йужнам, шү тбнгбшкб кузән шбнзәшәт, кок пәлббшбм кычаат, кыргыжыкта, тидб мыктән кәмб ыләш. Шуку статбан Алык мадәш: „Чәпәйлә“, Будьонйла мадәш, танкывләм, пульәмөтвләм моло кардонвләдон кляйә, бштә.

Вәсәлә, шошымшы жәббн токо пәләт ләкшбб розы пәләдбш ганьы Алык эргәмбн сусу бблбмбшбжбм анчәмәт, бшкбмәмбн изиәм годшы бблбмәшәм әшбшкб вазәш. Кут иәшбн мбньбб, кбтөзбб эргбб, халашкы толаш агыл, мам-шон тымәнбш агыл, солашкы ләктәшәт лүдәм ылыы. Чйәш прамой укә, роалтыш тыгыр йалаштон, со шүкшбб, шимбдон, ләвбрәнвлә ылына ылыы. Олыцәштб кәшбб эдәмвләмәт капка лбвәцбн вәлә йывырт анчәнә ылыы. Иктә магань „йынгәләшкб“ кәә гбнь,

йылэрäk пөртөшкө, олманга лөвөкө түд кыргыз пырым сөмбөнок шөблөн шөбүмблө ылы.

Маат, коньешнө, мадынна. Икань лөвөбрөн йалашанвлө погыветат, шөблөмблө, өвөккө моло мөшкөбр шужымөшкө мадына ылы. Мөшкөбржө гөнь шөрөрөкбнок шужа ылы. Уланрак пашкудывлөн брвөзөвлө, мадмашкок сыкыр дон тара лаштыкым намаал йыктытат, нинөм анжөн, шөвөльвөйт йогаш төнгөлөш ылы; качмышты годым парньа вуйтаньы тара лаштыквлө моло брвөзөвлөн көнвазытат, ти көнвацшы лаштыкшым нөлөш вуйа-вуйа кымытыннөблөтөйн шыралтына ылы. Йужнамжы ти гишөн шиэдөлөнөат өчө...

Төлөм, вьргөм укөат, ньигышкат лөктөшөт ак ли ылы. Пу кандаш имньи укөат, пөртөштөт үштө, сөдөйнонок камака вөбнок төл курым өртө ылы.

Лыдаш кәндәкш йөшөн вөл пөлөктөрөк мөбнөбө тымөнбөнөм. Халамат пөтәри кәндәкш йөшөм годым вөлө ужынам...

Бржа төрөтмө лошты, өтөм, тәгүн имньим вөрөмөш нөлөнөт, көтөштө кашмөм годым шамакым йажон колыштмөшөш, ирок йөдө сөбгөрөлтөок көнбөльмөшөшөм, „прөми“ шотөш мөбнөбөм халашкы нөнгөн. Молы гишөн халашкыжат ньима стөтөнөт ана кө ылы, дө, охьрөц пиш көлөш; охьрөцшөм гөнь, халашты вөлө выжалат. Халашкы миөнө. Төвө, йөбрөш халык вөлө, томөвлө коговлө, кок-кым йөтөжөнвлө, томашты йөбрөш кого сирьмөшвлө, өдөмвлө цилөн тагышкы талашат, көат, шөкөдөблөйт, вьрсөт, сөслөт, сөбгөрөт. Имньи корьнодон чөнрөк ашкөдөшөт, томаштыш сирьмөшвлөм лыдынөт шокташ ак ли. Йыл төр өльидөштө төма анзылнөжы салтак шалгымы пөртөштөш „казначөйтвы“ манмы сирьмөшөм вөлө лөдын шоктышым. Сирьмөшөжө кого, косир ылыт; лөч пашкуды Михивөр Стөпанвлөн той сьмаварлоок, көчө йөвлөшөш тольгыжалтөш...

Пазарышкы миөн шөна. Халык шөг. Йөлөшкөвлө. Аравөшкөвлө. Ма укө толькы: мьны, ү, охьрөц, көрзинвлө, коршөк, прөньк, кампөткө, өлма. Шукы улы. Эдөмлөн ма

көлөш, цилөок улы. Йөбрөш йук вөлө, цилөн шайыштөт, выжалат, нөлөйт.

Имньим мө Йыл төрөштөш цөркө пичө торан шөгөлтөнөт. Имньилөн шудым пуш мөлоат, өтөм пона:

— Төнбө Васльи, ньигышкат ит кө, мөбнөбө сөйчөс төлам, охьрөцөм вөлө нөлдөлөм,—маньөт, шарга тәпнөккөц мөшөкөм лыкты, көдөлөштөш кушөкөшөжө төдөм көрөблө.

Көмөжө анзыц, өчө ик гөнө көлөсбш:

— Васльи, ньигышкат ит кө. Төпнөк дон злам пөрөгө, йөжон пөрөгө, намал көат лиөш—маньөт, өтөм ашкөдө, пазарыштыш халык лошкы пьрөн көш, йөл лошкы лин колтыш...

Халашкы кәндымылан мөбнөбө пиш сусу лин шөнзөнөмөт, аравагбөц пазар халыкым анчөн шөндөм. Пазарыштыш халыкым анчөм-анчөмөт, төдө мөблөнөм кого мөкш ыгыршыла вөлө чүчөш. Солаштына мадмы годым, солагөч мөкш ыгыршы көмөм икөнө ужынам ылы. Мөкшвлө, икараш лин шөнзөнөтөт, сөслөн көат ылы. Пазаржы гөнь төвө ик вөрөшток „мүнөн“ шалга, тамагань төшкөшөш вөзалынат, төрвөнөнөт ак көрт машаньмыла. Пазарын йукшөт, мөкш ыгыршыгбөц, тамазар төжөм пачаш кого.

Ньрөвлөштө, карөмвлөштө шарык, ышкөвлөгбөц пасна мөлым ньимамөт уштымылан, халаштөт, арөашты вөлө шөнзөм гөнөт, мөбнөбөн вуйышкөм тамавлөат пьрат. „Кү төгөнө кого томөвлөштөжө бөлө вөл? Мөм вөлө бөштөт?“ шөнөм. „Мөм мөло качкыт вөл?—ышышкөм пьра... Эдөмвлөштө мөло маганьы ылыт вөл? тумөймөм...

Төмазар вөрөмө өртөн көш, өтөм со укө. Көчөт пүлө вөрөшкө күзөн, брөктө. Пазарым анчы, анчы дө скушна. Пазарын йукшөт, төма, икганьылоок чүчөн колтыш. Пазар дорцьнла вөс вөкөлө, кок йөтөжөн төма докыла, мөбнө анчөш төнгөлөбөм. Томашты төма сирьмө улы. Төма мөбнөдөбрнө ылөшөт, сирьмөшөм аравагбөцөк ньигыцөат лыдаш ак ли, сөндөм брвөзө гөнөт, төшкок ужын ак көрт...

Шөнзө, шөнзө,—өтөм со укө... Ти томаштыш сирьмөш сөндөм карыштөра, дө мөм сирьмөжөм лыдмы, пөлөмө шөшө.

— „Ма лиэш—лиэш, ти сирбимашым лыдашок кэлеш,“ манын рөшбим. Аравагың валышымат, ик лу ашкылым кэшбим. Аравам шайкыла аңчалам, цилә вәрбштэжок. Сирбимашым лыдаш цацэм,— эчә ак кай. Ик коклы ашкылым кэшбим, сәрнәльбим: аравашты алаат кия, арава шурышты сумкат тыхәләок кәчә, сирбимашым сәдок лыдаш цацэм. Эчә ак ли...

Вейслы ашкылым тама кэшбимат, сирбимаш йажонок кайын колтыш.. „Скобяная торговля Горшкова“, манын сирбимы. Тидбимы тама лиэш, лыдымат, ам пәлб гыньят, арава докы мбнғеш тольым...

Толын шагал — сумкат, укә, алаат укә. „Кышкы кән, кү намал кән?“ — нымат ам пәлб.

Арава доны кашшы эдәмвләгың: „сумкы дон ала намал кәбим ужтәлда? манам йадыштам. Мәгырәм. Йадыштмәм эдәмвлә нымат ак ойкырәп... „Укә“ вәлә маныт.

Тәвә изиш лият, мәшәкәш охырәцбим пүштбртәнәт, әтәмат тольы. Мбнбнн мәгырбимәмбим ужын колышат, „йамдәнәтбш“ төрөк маньы. Охырәц мәшәкбим аравашкы пиштышәт, кок пблбшәмбим пиш когон кбргбн шбндбш. „Чорт!“ манәш. „Тидбим пәләм ылғәцб, амат канды ылы“ попалтыш.

Мам вара, шбдәшкәшбжб вәржб улы бшкәлә: сумкым халашкы сыкыр пиштән толаш пашкудыгың кандымы ылын, алажым әвәм тәнә вәлә бштән, ала бштәшбжб шүкшб ситцб лаштыквләм кым и годшән погән; тбләц пасна, ала йамынат амалымына годәш бндә ләвәшәт укә лиэш.

Пблбш тыллаок йыла гыньят йәгәшәт пиш когон йасы гыньят, әтәм мбләнәм охырәцбим пушат, мәгырән-мәгырәнөк качкаш тбнәльбим...

Лыдаш тбнәлмб годшәм, тидб со әшбшкб вазәш, дә шбм иәш ылым годшы вәсб эчә нгынамаат ак мондалт. Икәвә кәнгбжбм, брвәзб цуца карәмбшкб мадаш кәннә. Карәмбштбннә әнгбр изи вәләт, пүәвләм пүшнә, вбтвлә мычкы кыргыштална, күәрвләм которилән погышна. Мадмы лоштәт, кәчбжәт тагыцә әньят әртән кәш, нымат шбнәят пәлб. Мадаш кәмәм анзыцшы, ирок әвәм у ош йалашбм чиктән ылы. Токына карәм-

гың кәш тбнәл гбнь, мбнбнн йалаш ләвббрә вәлә. Кыргышталмәм годым, йалашым кәргәлтәнәм ылы гыньят, тамалан әньят нбц нөрән шбнзбн. Токына тольымат, әвәм тидбм төрөк ужын колтыш; йалашәмбим йук лыктәок кыдашат, туп брдб ұл пышкыды вәргбц начкы йалаштон йажонок лывшән шбндбш. Вара шбнцәшәт акли ылы...

Изинә годым, әтә дон әвәнәвлә мбнмәм йаратәнбт гыньят, молы ойхы, йасывлә, нуждавлә улат, изи вуйнамаат бштбмәшәшок когон лүдбктәт, шит ылын. Мам ат лүдбктб, бблбмәшбжәт, купышты ашкәдмб годшы ганьы, тырлай валән кәйәм, манмы ганьок лүдбш ылын...

Изием годшы бблбмәштбшвлә лач тидбвлә когонжок әшбшкб вазыныт. Молы ма лиәлтмәшвләжб, шбжб годшы луды кәчб ганьывлә ылынытат, мбнбнн вуй вимәшәм когнок пжтәлыт...

Кбзбт бндә тәгәнбб бблбмәш агыл. Сомсәмок вәс статбан ыләш.

Кәнбмб кәчб. Альикәмдон Йыл тбр мычкы кого вбдбм шуку анчән кашна. Кәшнә-кәшнә, дә, парашүтнбй вышкы доко миән шона. Парашүтдон төргәштблмбвләм ик мазары анчән шалгышнаат, колына тәвә: йәроплан йук шакта. Изиш лият, йәропланжәт вазалы.

Аэродромышкы йәләт кәятәт, мәят мишнә. Пилот доко Альикәм мишәт:

— Кугуза, тбнбб кәләсб, йәропланжы кыцә чонгәштбләш? — манәш.

Пропәльәр, мотор, шылдырвлә, рульевой управләнбб гишән лбтчык шайыштат, Альикбм йәропланын кабинкбшкб анчыкташ кузыктыш.

Кск минут нәрбштб лбтчык дон мбнбнн әргәм Альик полный тәг лин шбнзәвб. Лбтчык Младшов Кргори ыләш. Тидбм моло Альик цилә пәлән ләктб, лбтчык Младшов Кргори шоколад лаштыкым Альиклән пушат, әргәм тбнәм эчә когон смәләәм кәш:

— Тбнбб вот Кргори кугуза кәләсб: чонгәштблмб йактәәт шуку тымәнбнбнәт? — маньы.

— Шуку—тбдбжб манәш.

— Кышты-кышты?

Льотчык тымәнәмбӣ вәрвләштӣм шайышт пушат, Альик эчә йадышт-тәш.

— Изидә годым йәроплан модьәль-вләм бштәдә ылын, ынбә?

— Бштәнә ылы.

— Дьәтски садышты мәят бштәнә дә, кызыйт рәзинкбӣ бндә укә.

— Моктышаш вәт.

— Тьоты Ньуры моаш сөрә... Тынбӣ вот, Кргори кугуза, кәләсбӣ: мбнбят чонгәштбләш тымәнә кәрдәм вәл?

— Кәрдәт... Тымәнбаш кызыйт каш-тат?

— Укә эчә.

— Ну вот, тәгәнә кого млояец лин, скоры бдбрбм нәлбн пумыла, тымәнбашәт ак кашт.

— Тәнә обәзәтблнбӣ кәм. Лыдын гбнб кызыйтөк мыштәм.

— Йара, йара, толыкы йажон тымәнә.

— Кргори кугуза, күшнбжбӣ чонгәштблмбӣ годым лүдбш агыл ынбә?

— Нымат лүдбш агыл, пиш йажо, цилә кайәш...

— Йара, эчә иктбм кәләсәй: йәропланвләштӣм кү вәл бштә?

— Заводышты бштәт.

— Магань әдәмвлә бштәт?

— Тьәхниквлә, ровочывлә, йәроплан бштбмбжбӣмок полный инжәнәрвлә анчат... Нинбӣ йәропланым бштәт.

— Инжәнәрвлә йәроплан бштбмбм анчат, йәропланжымат нинөк бштәт манат?

— Манбә.

— Ти шайадон кымытын арөодромгбц халашкы валышна. Льотчыккбц айыр-лымы годым Альикәм попа:

— Кргори кукуза, тынб вәскәнә толмәт годым мә докына пыры, кызыйтөк нәнәнәм ылнәжбӣ дә, ам йәрсбӣ мантыш. Мәнмән әдрәснә: Свердловская 14. Тынб тонәт кытыраш гбнб пиш йажо. Тымәнәмбӣ гишән пәлбӣ: пбтәриок льотчык лиәм... Варажы йәроплан стройышы инжәнәр... Тоқына мимбкәт, йәроплан модьәләмвләмәт анчыктәм... йара-а?

— Йара. Йара. Пырәм.

— Мбнбнб вычәм дә әтбәмәт мимбкәт сусу лиәш, — манын мбнббм анчаләт, — тынбә вәт? — манәш.

Мбнбят:

— Коньәнбн, сусу лиәм, — манбым...

— Октяврөныклан кидбм пуаш ак йары гбнбят, нә, Кргори кугуза, льотчыкклән пуаш лиәш—манын, кидбм пушат, — цевәр, — манбн.

— Цевәр, анчыкжым льотчык—инжәнәр лишәшлык әдәм, — манын Младшов Кргори, пилот кидбм пушат—йажон толыкы тымәнә, — манын айыр-лыш.

— Олыцәдон кәмәштбӣ культмаг турөшонаат, мбнббм кидәмгбц шывшын пырәнөк, тымәнбаш каштмы сумкам, тьәтрадывләм, карандашвләм, крәскәвләм дә кыстыбкбм, Альик мбләм нәлбктбш. Лапкагбц ләкнәят:

— Вот, әти, льотчык-инжәнәрәш тымәнбаш тбнбләшәт кашташ лиәш. Тымәнбаш кәш йәмдб ылам. Толыкы ти нәлмбвләм тбкәләш укә, тоқына миәнәят, стьонаәш сәкәнәят, тымәнбаш кәмбӣ йәктә пускай кәчә...

— Йара, йә, — манам.

— Әти, льотчыкын житрәжбӣ ко-гонок йажо вәт. Күшкб кузаат, кәк-ләок кәә, нбн кырыкым кузаш ак кәл, нбн карәмвләм ванчымыла агыл. Цилә кайәш. Нырвлә, шбргбвлә, алыквлә, әнбрвлә, солавлә, халавлә... Йәроплан стройышы инжәнәр лимбкбжәт, пиш йажо. Магань йәропланым шанәт, тбгәнббм бштәш лиәш, пиш чбнб кәшбвләм, күшкбләят мбндбркб кузышывләм, коговләм дә изивләмәт... Малан, әти льотчык ат ыл вәл? Вот, чонгәштбләш моло кызыйтөк тымдышаш ылнәжбӣ.

— Льотчыкәш тымәнбтәләмат ам ыл. Тынбб тәвә, кушкатат, льотчык лиәтәт, мбнббмәт күшкб кузыктәт.

— Обәзәтблнб, тбнббмәт әти. Әвәмбмәт.

* * *

— Мәнмән сәндәлбкбштбӣ труйышы-влән тьәтбәвлә циләок лин кәрдбт. Инжәнәрәт. Льотчыкат. Машины-стәт. Тьәхникәт. Командырәт. Ёрвәзбвләм тымдән лыкмы вәрц, ёрвәзб-вләлән йажо блбмәшбм бштбм вәрц парты, правитбльствбӣ пыт шана...

Пэршут П.

Колхоз алыкышты

(поэмы)

Ир тырын,
 Ир лывшын,
 Кого алык.
 Жар таңгыжла валгалтэш.
 Колхоз халык
 Шуды салаш шагалэл.
 Радьин-радьин ош амашвлэ
 Сола ганьы шалгалтат.
 Радьин-радьин ош аравлэ
 Алык мычкы салалтат.
 Алык—жаргы,
 Алык—сары,
 Алык халэ пэлэдьш.
 Халык—ала.
 Халык сала
 Халык алан пэлэдэш.
 Машинажы торгалта,
 Шудым торгэ салалта.
 Уалашты карш йук,
 Цыркынэлбн сасла.
 Саран вьлнбй сэй йук:
 Тьожгэ вэлэ салат.
 Тьыжик-тьожик,
 Тьыжик-тьожик,
 Тьыжгэ тьожгэн тьожгалтат.
 Выжик—вожик,
 Выжик—вожик,
 Выжгэ вожгэн вожгалтат.
 Сам йаналтат,
 Пыт салалтат.
 Сажы—пысь,
 Тьыржы—кызы,
 Шуды лошты тьылгэ
 Йьлгьжэлыбн мадэш.
 Покос мычкы рыжгэ
 Шуды ньжылт вазэш.
 Ошын, сарын,
 Йакшаралгын
 Пэлэдьш вуй ьрзэлтэш,
 Шьрхэ вэлэ вьсэлтэш.

Тэвэ, оты сага,
 Марья пьсьбн салалта.
 Макси шоаш цаца,
 Орканэлэш, шалгалта.
 Чьнь салышы Марьяжым
 Поктэн шоаш йасы.
 Йаратымы Марьягьц
 Пачэш кодаш намыс.
 Йаратым ьдьбрэт
 Аньят ваштылалэш;
 Тьиньым анжэн, йьбрэн:
 „Салэн ат кэрт,“ манэш.
 Макси Марьям шана,
 Ышкьцьбнжы ак кэ,
 Марьям анжэн шадга,
 Ашнэн салэн ак кэрт,
 Салаш монда.
 Марья кода.
 Бригадьиржы кэлэсь:
 — Ит ьрканы,—пэлэштэ.
 Макси каньлтэ,
 Шьинэш. каньлтэ.

Кэчы кьшкь кузэн,
 Тупым пиш паньэжэш.
 Мьшкьыр йажон шужэн,
 Качкаш кэш кэлэш.
 Халык амаш токы
 Качкаш ашкэт толы.
 Шолтышывлэ шолтэньт,
 Цилэ кьктэн шоктэньт.
 Пыт-кач пиштым пандышты,
 Сыра шолтым падышты
 Пай лэмжы рыжгэ шолэш
 Сагашты качмэт шоэш.
 Ымьлэш шьиньт,
 Савалавлэм пуат,
 Цьшкэвлэм шьиндэ,
 Вимэ ганьы пукшат,
 Йкварэш качкыт,
 Хытырат, шайштыт.

Ваштылыт, йырат,
 Шутъавлэм ёштат:
 — Ма, тынь, Макси,
 Йалахай ни,
 Пиш ёркәнән салышыц?
 Шудым вэлә самлышыц...
 — Сәәм нёшкёй... ак ли,—
 Манаш цаца Макси.
 — Марйа мышта,
 Кәрдәш, шыма...
 — Сажы пёсы,
 Шкәжы нёшкёй...—
 Мыскылалыт,
 Ваштылалыт.
 Ик ыгыршы ганьы,
 Ти эдәмвлә кайыт.
 Кёзёйт ёлёмашты—
 Пәлэдёш пәшашты.
 Мүкшлә вим постарат,
 Шукын ровотайат.

Кәчы шокшы.
 Кәчы кошта.
 Кәчы шудым лёвёшты.
 Шуды кола,
 Шуды кошка,
 Шуды вара „лёгёшты.
 Крәпльәм нәлён,
 Кыз сәрәлён,
 Шудым выжгә аваратат.
 Шуды шужым шагалта.
 Алык вёлнё шуды пыш
 Мардәж сәмбёнь сәвәлтәш,
 Тотлы пышан шукы пыш
 Нәрёш пырән шүләлтәш.
 Алык вёлнё шёнгә йук,
 Музык ганьы, рёшкә.
 Имньи тоны тынгә йук,
 Имньи лонгын шалга.
 Кәчывәлём
 Кәчы нәлён.

Тёвө, шёргы вёлнё,
 Кырык ганьы пёлжы,
 Сыра ганьы шуэш,
 Мызырланән кушкәш.
 Дулткә вэлә цылт-дултшы
 Дулткә дулткән дулткалта.
 Тургә вэлә турдуржы
 Тургә тургән тургалта.
 Кёзёйт пәшә—
 Пиш кырмашә
 Шуды кошкән, цагырга,
 Пыргышталтын пыдырга.
 Пөгән нәләш, ыдыраш—
 Йёлө кәләш цымыраш.

Халык ружгә тәрвәнёш,
 Алык мычкы шәләнёш.
 Ыдырат,
 Цымырат,
 Пыласлат,
 Талашат,
 Аравлам аралат,
 Шәнёкдон намалыт,
 Капнавлэм ёштат,
 Кәвәнвләм кёшкәт.
 Тыгыржым кыдаш шуэнәт,
 Йакшаргән шёшкы Максиәт,
 Талашән кыргышталәш,
 Пыласвләм пиш намаләш.
 Шукы намал кәртмёжым
 Пыт анжыкташ шаналтән,
 Кок пыласым кәрёлён,
 Марйа вёкы анжаләш,
 „Кәрдәт“ манмым выча,
 Цырынәлён кыча.
 Шәнёк кёрён вазы.
 Макси нёуц! кәнвазы.
 Халык пиш ваштыләш,
 Макси шёдән ыләш.
 Марйа йёёнёләш.
 Шәнёкшәт вәт кёрәш!..
 Кыдыжы мыскылат:
 „Хайзи вэлә ылат,
 Кыдым намал ат кәрт...
 Марйа тыньләт ак кә...“

Кәчы ёмбёләлтё,
 Кәчым йур пёл пёрдёш.
 Ложгә йур тынгальё,
 Шуды вёкы пёрхёш,
 Ложгә вэлә ложгыш,
 Кукшы шуды „кошкыш“,
 Колхоз йёлө постарыш,
 Кок кәвәнём кашартыш.
 Молжы нөрёш.
 Йуржы йөрёш.
 Кәчы шёнзё. Вады.
 Амаш тоны халык.
 Вадәш тыр, йонгата.
 Цулгә тыл йылалта,
 Вужгә вэлә шёкштә.
 Вацак йёржы шёнзәт,
 Тавакым шывшыт,
 Казәтём лыдыт,
 Хытырат, попат,
 Йамакым колтат.
 Ёрвезёжы, ёдёржы
 Пасна ылыт вёйт тёршты,
 Пылалайкаш шакталтат,
 Сәмжы цонгә рёшкә.
 Төвө Макси кушталта,

Тэгэ ганьы тбйргэ.
Максим бдбйр куштыкта,
Йаратымаш виктэра;
Пиш кит-йалжым куштылта,
Суусум шүмбш витэра.
Кушташ цэргэн шувэй,
Вара мырым мырэвэй.

Йидшы шимбн лэвэдэй.
Пылгом сотын пэлэбй:
Шэйдбйрвлэ цолгэ йылат—
Бдбйр сбнзэвлэ ылыт.
Вады жэрэ
Палны нэрэ.
Йангылалшы халык
Амалалаш вазын.
Цылт—
Шып.
Кэквлэ вэлэ ак амалэп:
Йыт вашт бвбйртэн мырат.
Эчэ кок тэнг ак амалэп:
Маски дон Марйа ылыт.
Лөчкэ тбйшкэ сага
Нейнбй коктын шалгат.
Комсомолкы Марйажын
Йбйрэлтбймбй айаржы
Йыдым сотэмдэрэ,
Максим бвбйртэрэ,
Шүмбш цыгылтэ,
Шбйрэн тбйргбктэ,
Вбйрбйм мадыкта,
Йбйлмбйм лывырта.
Макси Марйам анжалэч,
Шэклэнэлэш, дэ манэш:
— Йаратымы тэнгэм,
Марйа, тидбйм пэлэт?
Тбйньбй мбйньбйн йангэм
Бвбйртэрэн пэнгдэт.
Парсын ганьы—үпэт,
Мақы ганьы—тбйрвэт,
Ош пор ганьы—пүэт,
Жэрэ ганьы—шбйргэт.

Тбйньбй попэт, йбйрэт—
Кукун ганьы—йукэт.
Йаратым бдбйрэм
Лач тбйнь ганьэт укэ.
Йаратым Марйаэм,
Тбйньбйм пиш йаратэм,
Йаратымы тэнгэм,
Мбйньбй тбйньбйм нэлэнэм...
— Ситэ... Ситэ, Макси..
Тэнгэ попаш ак ли..
Комсомолыш пырэт гбйнь,
Тбйнь ударныык лият гбйнь,
Вара кэйэм тбйньлэнэт,—
Марйа маньы тбйшэкэн.
Амаш токы кыргыжы,
Упшбй вэлэ выжгалты..
Йакшар тбйрвэн,
Айар шбйргэн
Жэрэ анжал колтыш.
Алык вбйлнбй соты.
Максижбй вэлэ шалга,
Марйан тыштыжым шана:
„Ма мбйнь ам кэрт кыцэ?
Пыт пашаштбй кычэм!
Комсомолыш пырэмөк!
Марйа лиэш мбйньбйнок!“
Онжым күш лүктэлбйн,
Шувыш гань шүлэлтбйш.
Сажым тупкач нэлбйн,
Салаш чбйнь ашкэдбй,
Ик изи сэрэнбйм
Йал толмэшкбй кэрдбйн.
Йал тельэвбй, цудэйят:
— Макси ма лин?.. Кыцэлэн?..
Бригадиржбй тбйш анжалы:
— Тбйнь ударныык лият,—маньы.
— Ик сэрэнбйм салэн шүэн!
— Кэрдэш! Йажон парым пүэн!
Марйаат хывальыш:
— Ай, Максашка!.. —маньы.
Тэнгэчбйжы— йалахай пи,
Тагачы—ударныыкат лин!

1934.

М. Шкэтан

ШУРНЫ

Кым кбдэжэн, кут картынэн драмы

МАДШЫВЛА:

1. *Чорай Павыл* „У ви“ колхоз вуйлалтышы, тымөншбйрэк эдэм, 33 иаш, комуньист.

2. *Вэруш*, Павылын ватбйжбй, 25 иаш, хайзи, цэвэр бдбйрэмаш, изиш тымөншбй, йажон чийш йарата.

3. *Маланды*, Павылын аважбй, 50 иаш.

4. *Раман*, 35 иаш, бригадир, ударник.

5. *Спридон*, 23 иаш, комсомол бригадын бригадиржбй.

6. *Ондыри*, рэвкомиси вуйлалтышы, учитбль, 30 иаш.

7. *Архип*, йэвангэльист, 50 иаш.

8. *Сопром*, сасна фэрмбй вуйлалтышы.

9. *Порис*, 30 иаш, сельсовет сэркэтэр.

10. *Йогор*, 60 иаш кугуза, йэди-нольичник.

11. *Васик*, (*Василиса*) Йогорын ыныкажы, 18 иаш бдбйр.

12. *Стьопан*, 23 иаш, пэрвиш торговойын эргбйжбй.

13. *Ольук* } комсомолкывла

14. *Тауся* }

15. *Покля*, Раманын ватбйжбй, йалахай бдбйрэмаш.

16. *Иашмэтов*, мытык кэпэн, пбйсы эдэм, 35 иаш. Комуньист. Сельсовет вуйлалтышы.

17. *Сэрафи*, ажак ватбй, колхозныцбй, ударныцбй.

Пйтэрлиш кбдэж

I Картын

Ольица. Шалахай монгырышты „У ви“ колхоз кантор пёрт. Пёрт анзыл лэвэш вбйлыбй вывэскы: «У ви колхоз контор». Ольицаш кок окньа Вургымла монгырышты сельсовет пёрт. Вывэскы. «Карэмбал сола-совет». Колхоз контор пёрт воктэн пыдыргышы жньэйкбй шалга. Шайыкыла сола кайэш.

Иашмэтов (шайыц толэш, кидбйштбйжбй портфэль. Пыдыргышы жньэйкбй анчэн шалга. *Ылмашты ылышы пэроскыжым шывшын пйтэрэ дэ йал лбйвбйкбйжбй шуа, жньэйкбй анчэн шалга*). Фактычэски шалэтэнбйт. Вбйслбй процентбй пйтэрэнбйт.

Чорай (контор окньабйыц). Мам анчэт, *Иашмэтов* тэнг?

Иашмэтов (очкижбйм лүктэл окньаш анчалэш). Тбйрэдмбй машинэдэм фактычэски шалэтэндэ, *Чорай* тэнг. Вбйслбй процентбйм...

Чорай. Тэнгэ. Төрлэш вэрэштэн.

Иашмэтов. Ма пыдыргэн?

Чорай. Коньичэски шэстэрньа айбйнэн кэн ылыы, самынь лин колтэн. Тбйрэдмбй годым мэнбйм уштэлыт.

Иашмэтов. Махань мэнбйм?

Чорай. Спридон уштэ. Тамахань мэнбйш жньэйкбйм шыралтарэн. Пилбэ рам кбйрбйн кэн, шатун тодылалтын, эчэ, тбй, коньичэски шэстэрньа айбйнэн кэн.

Иашмэтов. Тиштэкэн фактычэски кэлтбймаш. шүдбй процентбйш халатность!

Чорай. Тэнгэ... кэлтбймашвлэ ылыт. Пыры, *Иашмэтов* тэнг, попалташна улы.

Иашмэтов. Ам йарсбй, сельсоветбйш пырашат вак ам йарсбй. Ошман анбйрбйш кэйэм. Тбйштэкэн молотилькы гишэн сорэдбйлит, фактычэски кбйрэдбйлит. А тбйнь жньэйкбйм тагачок төрлбйктбй. Тэ тбйрэт пйтэрбймбйкбйдэ, вэс колхозыш колташ

кэлэш. Порис толэш гынь, кэлэсй, кызыток мастэрскойшыкы пумагам сирэн колтыжы. Цэротдэок төрлбштй.

Павыл. Күлән кэлэсаш маньыц? Сэкрэтэрэтлән ма? Тьды тагачы толың ак кэрт сай, йүкшй ылэш.

Йашмэтов. Тьфу! Фактычэски кэрэмэть! Шүды проценташ пиавьидя! Тагачок тьдым лыктын колтэм. (*Вургымлаш кэя*).

Архип дон Йогор кугуза толыт. Йогорын килыштйжй панды.

Архип. Хи-хи-хи! (*жньэйкйм кидшбидон анчыкта*). Шурны качшы лавшанэт шалынэн вазын. Исус Христос пуштын пиштэн ыжат. Йэвангэлыштат сирьмбй: «халык лош кыртньи эвэр толэш, тьды эдем бйбймашым качкаш тынэлэш (*сэловэсэт пөрт анзылан шынэйт*).

Йогор (*кбшаньбшй тавак пычым лыктэшт, нэрйшкбйжй шывшш*). Нэрбшкэт колты, Архип, пиш йажо, маньэ.

Архип. Агым... сулык...

Йогор. Махань сулык, маньэ?

Архип. Маләннэ нэрбм йымы пуйырэн, йымы пуйырымы нэрбм тавакдон лэвбшртэш сулык.

Йогор. Эх, Архип шольэ, сулык гынь, маньэ, киндй качкешат ак йары. Таваклан сулык агыл, маньэ.

Архип. Тавак дон әрәкә ик ганьок ылыт. Ньнбм кэлтймаш пуйырэн.

Йогор (*тйрвйнцш*). Ах, йажон пьтырәләш, маньэ. Пиш йажо тавак. Кэлтймаш пуйырэн гыньят, йажоок, маньэ. (*Тйрвйнцш*). Йымы шулыкым пужы, маньэ.

Архип (*турэшйжй, өрдйш*). Тьфу, ия! (*Йогорлан*) Тьнь, Йогор бзә, пэрвишэтйм мондэнэт ма? Пэрви попвләнәнэт бьнәнэт ылы, цэркбш каштат ылы, кызытшй бндэ изи йрвзэбй гань лянэт, йымым мыскылэт.

Йогор. Пэрвишбм тьнь ит попы... Мьнь кымалдышын тупыньыла монгыржым ынгылән нәлбнәм, маньэ. Тишәц айырләнәм. Попвлә ньнбй йымым чьдй шанат, кбшаньбштйм вэлә аварташ цацат.

Архип. Йэвангэлыист вэрәгбц прамоу вэрә ныгыштат укә, тидй Исус Христосын прамоу вэрәжй.

Йогор. А совет власть вькбй ат шьдэшкбй? Вэт совет тьньбм пьзбйрәлбн, маньэ. Пурьлыкэтймәт, маньэ, выжаләнйт. Киндэтймәт тьвөрдый заданьидон нәлйт.

Архип (*пйлогмыш анчән*). „Ньнбй бшкә бштймбштйм бшкә ак шижәп“ манын мәнмән учитьбильнә. „Кү тьньбн вургымла шьргэтйм савән колта гынь, шалахайжым пу“—манын Исус Христос. Власть вькбй мьнь ам шьдэшкбй.

Йогор. А колхоз вькбй ат шьдэшкбй вара?

Архип. Ам шьдэшкбй... Колхоз изиш вэс сэмбнь лнэш ылгәцбй, мьнвәт колхозыш пырәм ылы. Ләнньин тәнгын тымдымыжым кызыт мондәнйт. Ләнньин, колымыжыгбц авзыц, воксөок вэс сэмбнь попән ылы. Тьды, мәнмәм йэвангэлыствләм сәк йажо комунарвләш шотлән...

Йогор (*койырән*). Кызытшй тәмдәм колхозышкат әк пыртәп, маньэ.

Архип. «Маньэ, маньэ!» Ма вара тьнь со ик шамакәдбм понгын шьнзәт!. (*ольән, йукшым вашталтән*). Кызытшй колхоз бйбймаш — худа бйбймаш. Пашәм ньэвольа бштйктят. „Соцсорэвнованьы“ маньт. Вот тидй ньэвольа ровотайыктымаш лнәш.

Йогор. Маньэ, маньэ... Шукы сьтбдбймаш улы колхозышты. Кыдыжы шолыштыт моло.

Архип. Шолыштмаш—йән йамдымаш!

Йогор. Худажат улы дә, шукыжы йажожат улы. Иквәрәш пашә—иквәрәш ыш, маньэ. Пашәштй, маньэ, марывлән ышышты иквәрәш ушнат Тидй вот пиш йажо, маньэ...

Архип (*шьдэшкән. Йогор вькбй тйрвйнь анча*). Ронгыж вуйан лянэт гыньят, тьньят колхознык лянэт ыжат?

Йогор. А ма? маньэ... Хоть ронгыж вуй, хоть цәрә ләпкә, эдәмбн бйбймашыжбй сойтөк икганьок лишашлык, маньэ. Мьнвәт колхозыш пыраш шанәм, маньэ.

Архип (*өрдйш шьвәлэш. Шьдбн, койырән*) Ыныкаэт пырән гынь, тьләнәтәт пыраш кәләш... Ма эчә! Тәнәш годым цьвбм мыныжы тымда. Пыры, пыры. Колымыкәт вара тигйт лият...

Йогор. Махань тигьт?

Архип. Эх, Йогор бизә, Йогор бизә! Тынъ вәт ат пәлә: колхозныквлә ик шоғымат такәш ак йамдәп, колышы шонгы әдәмдон тигьтәйм бш-тәт.

Йогор (шбдбн). Тынъ, Архип, маньә... ит куктыл! Әдәмбим такәш ит лүдбктыл, маньә. Әдәм мадыш агыл!

Архип. Мбнь, Йогор бизә, шбдәш-тәрәш манын ам попы. Йәл попымым колынамат попәм.

Йогор (тумайаләш). Тәнгә гбнь, әчәт тумайаләш вәрәштәш. Колхозыш пырәм манмы әчә пырәнок шбцмбә агыл, маньә.

Архип. Колтәлат ма: Раман дон Спридон мам попәт? Толшаш и йактә цилә колхозныквләм фабрик заводыштышы ровочыйвлә ганьым бш-тәнә маныт.

Йогор (пандашышым цбвәштбй-ләш). Тәнгәжок әчә ирбйрәк лиәш, маньә.

Архип. Колхоз пазарым колынат ма? Тидәт цилә алталымыш. Колхоз пазар халыкым йамдаш вәлә бштбмбә. Иктә мам лыктын выжаләт гбнь, тбньбим ик иштб кулакым бштәт.

Йогор (тумайә). Мм... Тәнгә гбнь, маньә тумайаләш вәрәштәш...

Порис толәш, кидбштыжб портфәль йүлдәлән, кәк монгырыш лывшалтәш.

Порис (жньбйкым ужәш). Бляәм-бляәм! Шылдыржы кбрбн взын-авәт йалаш! Пәрвбй комсомол бригады йакләштбн, кайәш. Ударныквлә! (*Йогор дон Архиплән*). Бләдә—коләдә! (*картузым нәлбн вуйжым „мытб“ бштә*).

Йогор (Порисбйц өрдбш каран шагаләш). Әдәм лбмбим мыскылышы.

Порис. Ну, тбньбн дьәләәт кыцә кәә, Ләв Толстой?

Архип. Бләм турәшәм... Бшкбмә-мбн йымәм шүдбм паштәк. Мбнь, Порис шольа, токәт толдалынам ылыы дә...

Порис (сәльсовәтбш пырышыжыла). Пәләм, пәләм, Ләв Толстой, тбньбн пәшәәдбм: бштәнә, бштәнә, Ләв Толстой тәг.. Ноо... бляәм-бляәм! (*сәльсовәтбш пыра, паштәкшб Архипәт пыра*).

Йогор (бшкәтшок шанән шалга). Мам бштәш, маньә? Мам бштәш? (*Кбшәнбйцшб пумага лаштыкым лыктын анчән шалга*). Хоть ма джбб, кбзббтәш колхозыш йадмашым ам пу... (*пумагам мбнәшок кбшә-нбшкбжб пиштә, кәш тәрвәнә, вара шагаләш*).

Раман, Спридон, Сопром, Таисә толыт. Жньбйкбм анчән попән шалгат. Йогор колышт шалга.

Йогор (кахыралта, цилән Йогор вбкб анчал шбндәт. Кәш тәрвәнә).

Раман (Йогорлан). Тырхал, кугуза, малын кәйәт? Иквәрәш попалтәнә ылыы.

Йогор. Укә, мбнь, маньә колхознык амыл, маньә. Тәмдән йблмбдәм мбнь ам ынгылы, маньә!

Раман. Колхозыш пыраш сөрәт ылыыш, пырахышыц ма?

Йогор. Пырахыштым маньә... (*кәә*). Пөрткбц Павыл ләктәш.

Раман. Кәлтбмәшвлә!

Павыл. Күм тәнгә вырәт?

Раман. Күжбм—мажым бшкәәт пәләт, Архипым—сәктантым. Йәдинольичныквлә лошты, колхозныквлә лошты алталән каштәш. Тидбм шукәрдәк кычән колташ кәләш ылыы.

Павыл. Матәриалгбц пасна иктбмәт кычән колташ акли. Ти шотым тбләнәт ынгылән нәләш кәләш.

Раман. Ынгылаи цацашыжат ак кәл. Пиш рашкыды: Архип—тышман әләмәнт.

Павыл. Вәрә гишән әдәмбим тышман манат гбнь, самынь лиәт. Партын польтикбжб тәхәнә агыл. Тбләнәт полбйтграмытым кзиш пәләш кәләш.

Раман (шбдәшкән. Тамам когонок кәләсэн пунәжб ылыы дә, шбдбжбм шөрә). Тәнгә лижб... Сәктантвлә кольәктивизаци ваштарәш агитацим колтылыт, тбньжб тидбм ат уж. Тамам попәт, ам ынгылы. Мбнь иктбм вәлә пәләм: вбциәш план тәмбмәштб цилә хрәсанббм тбнг шотышты кольәктивбш пыртымыла. А мәнмән ма? 40% вәлә!

Павыл. Ньэвольа колхозыш пыр-таш ак ли: тидбмәт пәләш кәләш.

Раман (шбдәшкә, бндә шбдбжбм кычән ак кәрд). Тынъ, Павыл, сбнзәлыкым ит шбндбл. Йара, мбнь

польитграмотым ам палы, тыньжы бышкэжы палэт. Малын колхозна ак куш? Кулакын вродитэльствыжы укэ ма?

Павыл. Экономикы услови тэнэ йажо: кинды шачын, колхозыш пырыдэят быләш лиэш.

Раман. А, тэвэ махань польитыкыдон тынь колхозым кушташ сөрэт ылыныш! Шужэн шынэбышы хрэсань вэлэ колхозыш пыра, ыжат?

Павыл. Ну, Раман, мынь тйланэт төрөк кэлэсем: партыш пыраш шанышы эдем тэнэ ак попы. Изий вычалаш вэрэштэш... А то мынь рэкомэндацимат мынгэш нэлэм.

Раман. Рэкомэндациэт дон мыньбым лүдыктэн ат кэрт, мыньбын ышмаэм питырымбы агыл—попэн кэрдэм, Архип колхозыш пыраш шанышывлэм цэрэн каштэш...

Архип сельсовет пөрт анзык ләктэш.

Архип. Иымы ужэш, Раман шольа, йымы ужэш, алталэн попымэтым..

Раман. Аа, йой бирвыж! Иымы агыл, ма бышкэок ужына!

Архип. Бышкэ йангышкэт сулыкым нэлэт, Раман шольа, мынь иктыләнэт нымат ам попы.

Раман. Алталэт, свэтой пандаш!

Спридон. Алтала!

Тауся. Бдырәмашвлэ лоштат шуки алталэн каштэш.

Сопром. Мянмән фэрмышты ик сасна лач Архипок, со пыргэт каштэш.

Архип (пөртанзыл ташкалтышым вала). Мынь, пашкудивлэ, тэ выкыда ам шыдэшкы; самынь попымыдам тэ бышкэят ада шиж (кэя).

Раман. Махань шүлешдон тынь шүлэт, ма пишок палэнэ...

Павыл. Кэлтымаш! Тиды эдембим мыскылымаш лиэш. Издэватэльствы!

Раман (Павылан). А клас тышманым жалайят гынь, тидыжы ма лиэш?

Павыл. Тынь, Раман, пожалысты, мыланэм лэекцим ит лыд! (Пөртыш пыраш тэвэнэ). Алдэ попалтэнэ лучи, кыце шурным шин нэлэш.

Спридон. Лачок, алдэ.

Раман. Тэнэ польитучобым кыце гынят йажон шындаш кэлэш. Укэ гынь, сорэдәлок йамына. (Тауся

ынгыжәжым сэвәләш). Тэнэ вэт, Тауся?

Тауся. Тэнэ, тэнэ (Контор пөртыш пырат, Сопром вэлэ кодэш).

Сопром (бышкэтишок, папкы гыцшы фотокартыкым лыктэшт, бивиртэн анча). Ну, пиш йажон ләктын, снымайэн мышта. Тиды „Васька“, тиды — „Мурка“, тиды — „Мурей“. Пиш йажо ылыда!

Стьопан, Васик, дә Ольук толыт.

Сопром (нынбим ак уж). Сасна, сасна,—маныт. Сасна гань ышан эдемжәт укэ. (Картыкым шывшалэш). Ах!

Ольук. Тэвэш Сопром тамахань картыкым шывшалэш. Фэрмы вуйлалтышына иктыжым йаратэн колтэн ыжат!

Сопром (намысланэн, картыкыжым тайаш цаца). Мм... чортвлә!

Стьопан. Анчыкты, Сопром, маханьы картыкы?

Ольук дон Васик. Анчыкты! Анчыкты!

Сопром. (Ольук дон Васикым шыкәләш). Идә цацы!

Ольук дон Васик. Ну, анчыктәмә!

Сопром. Шайтанвлә! Нәдә, анчыда, бынь! (Картыкым пуа).

Ольук дон Васик картыкым нәлбн анчалытат, пиш когон ваштыл колтат.

Васик (ваштыләш). Ха-ха-ха! Стьопан, анчалай, ма тэхэньб?

Стьопан (картыкым анчән ваштыләш). Ха-ха-ха! Сасна картыкы!

Сопром. Мынь саснам йаратэм, ныньб эдем ганьок ышан ылыт.

Тауся (окныа вашт). Мам льоргән шалгәдә? Пырәмәдә!

Шалахай монгыргыц Йашметов пысын толэш. Төрөк сельсоветыш пырэн кәя.

Йашметов. Уф! Фактичэски йагыләнәм. (Пыра).

Сопром дон Ольук конторыш пырат. Васикым Стьопан кычэн кода.

Стьопан (Васикым туран анча). Вара?

Васик. Ма—вара?

Стьопан (Васикым элтәлэ). Эх, йаратэм тыньбим, Васик.

Васик (ытлынэжы). Колты, Стьопан! Колты!

Йогор кугуза толэш. Вэс монгыргыц Вэруш толэш. Вэрушыжы пөрт оголэш шылын шагалэш.

Йогор (шбідэшкэн пандыжыдон салкала). Ах, шарлатанвлә! Мам бштэдә? Ах, рашамаквлә! Малың толыңат, маньә? А! Марш! Марш токәт! (*Басикым поктылэш*). Тәвә пандыдон сәвәл пиштәм, маньә! (*Басик кыргыз шблэш*).

Стьопан. Кугуза, мам цацәт?

Йогор (Стьопанлан пандым лүктәлэш). Тырлы! Тынъ, мавьә, мбньбн ыныкаәм тәрвән ит пиж! (*Кәә*).

Вәруш (пөрт огол шайыц ләктәшәт, Стьопан докы мид. Шбідэшкән ваштылэш). Ма... Стьопан? Пүәт ак нәл ма?

Стьопан (трүк Вәрушым анчал колта). Аа... тынъәт тиштәи ылат ма?

Вәруш. Тәңгәчәи—иктәндон, тагачы—вәсәйдон, иргодым—кымшыдон.

Стьопан. Ма, Васик дон шалгәнәм гынъ, тбдбм йаратәнәм машанәтма? Такәш вәлә вәт...

Вәруш. Такәш вәлә гынъ, йара.

Стьопан (Вәрушын онылашыжым ниәлдә) Тынъ ганьәт цәвәргбц ньигынамаат ам айырлы. (*Токыжы шывшылэшәт, әлтәлән шбндә*). Йаратәм тынъбм, Вәруш.. Пишок йаратәм... Кыцә шбжб шәш гынъ... Тынәм вара кәк комбыла чонәштәнә ылыы.

Вәруш. Тымәнәш кәшәшбм попәт ма? Мбньәт пиш вычәм. Колхозын иә пәшәшбжб бшкбмәмбн цәвәрәм вәлә йамдәм.

Стьопан. Тымәнәш кәш ам шаны ылыы гынъ, мбнь комсомлышкыжаг малың пырәм ылыы... Колхозәшбжәт шбвәл шбндәм ылыы...

Вәруш. А мбньжб? Мбнь Павылан марлан кәйәм ылыы ма? Лишәнцбн бдбббм тымәнәш ак пыртәп, а колхоз вуйлаалтышын вәтбжлән—пәрвуй вәр. (*Тытыш*). Стьопан, тынъ конторыш пыры дә Павылым тиш колты: вәтәт тамалын выча, ман... Оксам йаднәм. Пуа гынъ, тагачок гортыш жакәткб нәләш кәйәм.

Стьопан. Мбньәт кәйәм. Павылым кбзбток токәт колтәм! (*Конторыш пыра, изиш лимбк, Павыл ләктәш*).

Павыл. Малың, Вәруш?

Вәруш (ласкон). Павыл, мбләнәм кымлы тәңә оксам пу: мбнь гортыш жакәткб нәләш кәйәм.

Павыл. Гортыш? Пәшә вәрәмәштб малың кашташ? Мә кыцә гбньәт шурным шин нәләш цацәнә, тынъжб гортыш... Уты каприз.

Вәруш. Тынъбн иә пәшәшәт мбнь йамшаш ма? Кбзббтәт монгырәм каршта.

Павыл (ыңылдарымыла). Пәшә мбньбн агыл, самынь лият, Вәруш. Пәшә годым такәш каштат—шамак ләктәш. Вообщә йажо агыл.

Вәруш. Тынъбн йажәтдон мам бштәм, пу оксам.

Павыл. Окса мбньбн агыл, улыжат колхоз окса вәлә.

Вәруш (ласкон). Кбзббтәш пу, нымат акли.

Павыл. Шукы пуәнәм, ситә. Тынъ мбньбм суд анзылан шагалтынәт ма?

Вәруш. Ну, тидб кымлы тәңгәшөк суйаш ак шагаләп.

Павыл (өрбн). Вәруш, ма тәхәнә әдәм ылат?

Вәруш. Павыл! Павлык! Павлуша! мбнь атыл ылгәцб, тиштәи ик минугымаш ам ылыы ылыы. Тынъбм йаратәмәт бләм вәт. А тынъ... Тынъ кымлы тәңгәдбмәт мбләнәм жәләйәт... Бшкә йаратәм манат, ат йараты ылыы... (*мәббрә*). Так... йыдым амалашәт вәлә урдәт...

Павыл. Вәруш, ит мәббрб, йажо агыл. Әх, ма! Мбньәт әдәмок ылам. Моның ганьок шүмәм бббнәжб. Дә, тынъбм ам йараты, ам жәләйб ылгәцб, шамакәдбм ам колышт ылыы... Моның ганьок бббмәм шәш. (*Оксам кбшбнббцшб лыктәшәт, шотлән Вәрушлан пуа*). Нә, кычы, йажон кашт.

Вәруш. (Павылым әлтәлән шбргббцшб шывшалэш). Тау, Павлык! Мбнь кәйәм—цәвәр кбзббтәш! (*кәә*).

Павыл пөртбш пыра, Вәруш пақырак кән шагаләшдә турәшбжб ваштыләш, Стьопан ләкбм выча, Стьопан пөртбц ләктәш.

Стьопан (Вәруш докы мид). Вара кыцә? Пуш?

Вәруш (йббрән). Пуш.

Стьопан. (Контор окнә вәкб шшшкәлтә, парньажым „шолт“ бштә). Тау, Чорай тәң, цәвәр код! (*Коктынат кәйт*).

Кәрәм.

II картын

Йыд, Тылзб сотан. Дәкораци тбдок.

Ковтор окньашты тыл кайэш. Сельсовет окньашгат тыл улы. Жньэйкы вэрэштэйжы укэ, төрлэш нагэмбй.

Иашмэтов дон Ондьри сельсоветкыц лэктйт.

Иашмэтов (пэроскым пижыктә). Тэнэ, Андрэй Иванович, кинды йамдблём кампанылан сола суд пашаэдбым йамдблбй. Фактичэски лижбй.

Ондьри. Мам йамдблэш? Йамдблэшбйжәт нымат укэ. Матьериалым пуэдә гбнь, шотшыдон суйәм.

Иашмэтов. Тидбй ак ситбй. Суйаш моментым палаш кэлэш. Тбньбн тамажы, тамажы аһнәт, лыскыды. Суйымы гоным формальностьбйц пасна акли. А тбньжбн цилән иктәш йарналт кән. Вуйнаматан эдәм тбньбн анзылнәт калпактонок шбнзә, сасла, сорәдәлэш. Фактичэски тидбй нымаланат ак йары. Обвинитбэль укэ... А колкозышты рэвизидә кыцә кәй?

Ондьри. Эчә тбнәлтәлнә.

Иашмэтов. Тидбй нымаланат ак йары. Тбнәлэш кэлэш. Тама худа увэрвлә шактат. Шәкләнәш! Шәкләнәш кэлэш. *(Кәй, эчә мбнзш сәрнәл төлөш).* Андрэй Иванович! Тбньгыцтәт ик паша гишән йадаш улы. Порисым сәкрәтәрбйц лыкташ вәрәштәш: йүэш. Фактичэски пианьцә. Иргодым пләнумышты лыктына. Тбдбн варәш Понькан Хөдөрбйм шагалташ лиәш вәт? Кыцә шанәт?

Ондьри. Ырвзбй худа агыл: ак йү...

Иашмэтов. Йара, попалтән анчәнә. Ну, цэвэр! *(кәй).*

Ондри ик маньар бшкәштөк шбнзә. Вара сельсоветкыц Порис ләктәш. Изиш йулдәлшбй.

Порис. Блям-блям! Ыләт-коләт, Андрэй Иванович! Иашмэтов дон коктын попән шалгымыда гоным мбнь изиш подыльымат. Ха-ха-ха!

Ондьри. Бндә кынамшән йүәт?

Порис. Сотворәнбй мира годшән йүәм. Блям-блям...

Ондьри. Йашмэтов тбньбм лыктын колташ шана.

Порис. Шукәршән вычәм. Сәндәлбк вблнбжәт сельсовет сәкрәтәрбй самой посләднбый эдәм ыләш... Да... эдәм агыл... сәк худа вольык. Тбдбм эдәмәш... шотлаш акли. Сәкрәтәрәш хоть вәрблудым шагалтыда, соикток йүәш тбнәләш.

Ондьри. Тбнь пәрвишәнок йүәтбш. *Порис.* Сотворәнбй мира годшән... *(Картузыжым кыдашшйәт кымаләш)* Блям-блям... *(кәй).*

Ондьри (сүзәнбй гач каштын сәрнәй). Ма вара, со эчә ак толәт?

Маланьбй (толәш, Ондьрилән). Ондьри, Павыл кышты?

Ондьри. Павыл конторышты ыләш. Ак йәрсбй.

Маланьбй. Эх йымы пәрәгок, томажымат мондән ма. Йәнгәм бндә пиш когәргән... Вәтбжб толынат, мбньбм кәчкәш вәлә: вырса... *(Мәйбәрә).*

Ондьри. Кыва... Малын? Малын мәгырәт?

Маланьбй (ойхырән). Эх, Ондьри! Пишок йәнгәшәм йасы. Павылым сарта ганьым пәрәгән анчән куштышым... Тбдбй йдбйрбм нәлбәт, воксәок мбньбм мондән. Мбньдонәм акат попы. Вәтбжб со мбньбм вырса... Томагыц покта...

Ондьри. Ма... кыва... ит мәгырбй... Тәвә мбнь Павыллан кәләсәм... Пәл цәшбштбй токыжы миә. Тбнь кә вәлә.

Маланьбй (мәйбәрәцц цәрнә. Ольбәрәкбн попа). Павыл әргбм гишән, мбнь тбләнәт мам кәләсәм. Павыл вәтбжблән колхоз оксам траскайа. Вәтбжб бндә тбдбм воксәок йамда...

Ондьри. Йара, тбнь кә, кә вәлә...

Маланьбй. Кәйәм... Павыл вуйнамат агыл. Вәтбжб тидбм алтала *(кәй).*

Ондьри (бшкәтшөк). Тәвә махань йәлә-ә. Мм... А мбньжб амалән каштам. Тәнгә-ә... Кбзбйтәш иктбләнәт кәләсәш ак кәл... Төрөк Павылым йадышташ тбнәлмблә агыл, өрдбжбц тбнәлмблә... Рэвизидә йәктә оксам моәш гбнь, правәш кодәш.

Анзыц Таисә дон Раман толыт, паштәкбштбй Спридон дон Ольук толыт.

Таисә (Ондьрим ужш). Мәмнәм рэвизорна вычән шбнзә ыжат. Пурь кәчбй лижбй, Андрэй Иваныч!

Ондьри. Шу ли.

Раман. Ну, айда договор гишәннә кәнгәшән анчәнә. *(Контор окньаш сбйбәрәләш).* Павыл ләк! Мә пөртбш ана пыры.

Павыл йук: Ләктәм *(Окньашты тыл йөрә. Павыл пөртбйц ләктәш).*

Павыл. Кәнгәшбдә, мбнь кбзбйтәш колыштам.

Раман. Ләшәнгб мә кәнгәшбшнә: мәләннә кблтә шийәш 200 пуд нормь

кэчэш. Мбнь бшкбмэмбн бригадылан 300 пудым шбндэм, ти нормым шокташок сбрэм. Спридон, йара вэт?

Спридон. Йара. Шимб машинан когыньанат ик трок ровотайат, лывы сбнгэм, лывы паштэк кодам—цацэн анчэм. Тбньбн бригадэтбм, Раман, поктэн шоаш йасы.

Павыл. Та пашан качэствыжым идэ монды. Кымшудб пуд шимбкб, качэствы худа лиэш гбнь, паша йажо акли. Пырббм пэрэгаш, сортируйаш, олымым капнален шбндаш, машинэм пэрэгаш. Тидбм дилэ бштэн шоктымыкы, паша тьэмббм лүктэн кэрдбн гбнь. Сталин тэнбн кут условижбм блбмашбш пуртэн кэрдбнэ. Тбрэдмб годым ик самынь лин...

Спридон. Врэдительствы ылын... Мбнь вуйнамат амыл.

Павыл. Шэклянэш кэлэш ылын.

Спридон. Манбм пиш йойын шин кодэбит... Вблэцшб шудыдон маскируйэн шбндэн.

Таиса. Орббжбц толын бштбдэбйт. Бшкбмнэн лошток врэдительствы улы.

Павыл. Но-о.. аккэлбм попэт. Бшкбмнэн дошты кб вара тэхэньб лин кэрдэш? Аньят... аньят...

Спридон. Паша пбтбш ма? Ольук, Таиса, алдэ иргодым социальстичэски тэнашбмашдон ровотайаш тбнгалбнэ.

Раман. Тырхалдай! А кб манман пашанэм провэрйаш тбнгалэш?

Спридон. Павыл дон Ондыри.

Таиса. Йара. Эчэ тидбм кэлэсаш кэлэш: кэчб йбдэ рэзулытатэм анчыкташ кэлэш.

Павыл. Тидб лиэш. Ну, тагачэш пашанэ пбтбш, алдэ амалаш кэлэш. (кэйт, Раман дон Таиса кодыт).

Раман (Таисан кишбм кыча). Эх, ма, Таиса! Изиш шонгэмбнэм. Кбзбйт 25 иаш ылам ылгэцб, бшкэ виэмбм, мыштымэмбм, блбмашбм пыжэн угбц бштбмашбм анчыктэм ылы! Кбзбйтат сила пырымыла чучэш. Эдэмбн акрэм годшы кайшыжым анчэн йангэм йыла. Эдэмбм мбнь уэмдбнэм!

Таиса. Тбнь эчэ кэрдэт. Кбргб виэт здорова гбнь, игэчбм ит попы: игэчб эртэ, тбньжбн пашаэт линок кэрдэш.

Раман. Тэнгэ попэт, Таиса? Йара,

тау кымылэтлэн. Мбньбн лачокшымок ровотайымэм шоэш. Ик кэчб пашадэ эртэ гбньбат, вуйнаматан эдэм гань каштам. Мбнь пашалэн шачынам. Мбнь ам блб, паша блэ.

Таиса. Тонэтат тэнэок сай?

Раман. Укэ Таиса. Тонэм ма улы? Ик йалахай вэтэм вэлэ улы. Нб ик шбвб, нб ма, нб ик шайадон паша бштбмаш.

(Поклэ толэш).

Поклэ. Тэвэш кб дон шалга! А-а! Ббдбрдон! Эх, намыстымы! Бштбргблыаш шбргб! Бндэ брвэзб линат ма... Ббдбр паштэк кыргышталат, атат намысланы. Эх, йбм пэрэгок, кымлы вбц иаш мары лимбкб кб ббдбрбм йарата... Бндэ сандэбкшат сымбрлэ!

(Таиса Поклэм анчалтэок кэн колта).

Раман. Тбньжб малын тиш толынат? Тбньжбм кб уббн кандэн?

Поклэ. Ватэн ылат вэт, эх-эх-эх!

Раман. Мблэнэм ватб ак кэл, тэнг кэлэш...

Поклэ. Мбньжб кб ылам? Тэнгэт амыл ма?

Раман. Тбнь мблэнэм тэнг атыл; линат ат кэрт. Курымэт мыч камака вблнб орббжэтбм брбктэн киэт! Мблэнэм тэхэнь тэнг ак кэл... Ситэ. (кэя).

Поклэ (паитэкишб кэя). Намыстымы! Луаткок и иквэрэш блбмбкб, бндэ айрылынат ма... (Мббрб. Ша-лахай мсырббц Стьопан дон Вэруш толыт).

Стьопан (контор пбрт окньаш, сэльсовэт пбрт окньаш анчылтэш) Кэбйт, окньаштышты тыл ак кай.

Вэруш. Бндэ мбньбат кэйэм... Эчэ йалат ужыт лиэш. Кбзбйтэш коктын каштмынам палдбрташ ак йары. Цэвэр кбзбйтэш, Стьопан! Лэшанбб попымынам ит монды.

Стьопан. Ам монды. Мбньбм лбвббрташ цацат гбнь, бшкэок анзыц лбвбргат.

Вэруш. Цэвэр! (Кэя).

Стьопан (пэроскым лыктын бш-машкыжы пырылэш). Кэ, йаратымэм, омынэшэт Стьопаным уж... (Кбшан-ббцшб спичкэм лыктынат, ыдыралнэжб. Вара тамам шаналтаат, кбшанбшкбжб мбнэш пиштэ.). Кб-

эйтеш тавак шывшаш ак йары..
(*Шишкалта*). Ма кужын вычыкта?!

Архип толэг, йыргы анчылтеш.

Архип (*Стьопан докы мий*). Ва
ра кыцэ?

Стьопан (*ольэн*). Лиэш.. Ыржа
кышылбштгым иктат ак оролөп. Тынъ
шайыц кэ... вэлэ!

Архип (*кэшибляжы*). Хэ-хэ-хэ!.. (*Кэя*).

Стьопан (*шбидын*). Атьямвлэ
вөрц! Атьямвлэ вөрц тбйрэдмбй ма-
шинаштат шаланбш. Атьямвлэ вөр-
цок анзыкыжымат лиэш! (*Кэя*).

Кярэм.

Вэс кбидэж

III картын.

Павылын пбрт кбргбжбй. Шалахай вэл-
нбй цылан. Цылан анаса воктөн картын-
влэ кэчят. Картынвлэ воктөн изи стбл,
тбнгыл. Стбл вблнбй пумага, шот, чер-
ныла-йамдар, ручка. Вургымла монгы
рышты качмы-йумбй стбл, Пбрт кбргбй
ирэ.

Вэруш ош пумажнбй тыгырым чиэн тбй-
гбйр ваштареш савыцшым гбрлэн шалга.
Тагыш кэяш тбрванбй. Маланбй стбл вб-
лэц плошкавлэм, савалавлэм гога, Павыл
изи стбл лош шынбйнат думагавлэм ан-
чылтеш.

Павыл (*Вэруш вэкбй сбрнэн ик
жэп туран анча*). Эчэ кыш кэяш
тбрванбэт?

Вэруш. Олыцбш.

Павыл (*бнбйжбжбйм кыптыртэн
кидибйм шбрлмбй*). Ых!

Вэруш (*Павыл вэкбй сбрнэн ша-
галэш*). Мблбнэм олыцбшкбт кэяш
ак йары ма?

Павыл. Ак йары ам ман.

Вэруш. Укэ гбнъ, малын бнбйжбэт-
шбйм шывшэдбйл шбнзэт?

Павыл. Эх!

Вэруш. Ит кайышланы, мбнъ цилэ
ужым вэт..

Павыл. Тынъ, Вэруш, лач пбцкэ-
мбйш бдбйрбмбш ганьок ылат. Акэлэ-
шок сорэдблбш пбжбт.

Вэруш. Мбнббн сорэдблмбш укэ.
Ббшкбк со мбнъ тэрванэм кэчблтбт.
"Тидбй ак йары дб тбдбй ак йары".

Павыл. Цилэ йара дб кайышэт
изиш ак йарырак. Ик и рабфакыштыш
гбнбят, соикток кайышэт тбрлбнбдэ.

Вэруш. Тынъ агыл ылагббй, мбнъ
кбзббтбт рабфакышток лийм ылыы.
Тынъ цбрбнат.

Павыл. Ти гишбн попаш ана шагал.
Малын тымбнбш цбрнбмэдбйм ббшкбк

пблэт. Атьбтбн кб ылмыжым бштбй,
вара ынгылэт.

Вэруш. Атьбмдон мбнббйм ит ко-
гэртбй, атьбмгбц мбнъ айырлэнбм.

Павыл. Колышт, ит сорэдбл! Олы-
цбш кбйэм маныыц вэт—кэ.

Вэруш (*вуйббцшбй савыцым нб-
лбн шуа*). Ам кб! Тынббйм анчэн
шбнцбш тбнгблбм. (*Тбнгблэш шбн-
зэш дб Павылым тура шбдэшкэн
анча*).

Маланбй (*Павыллан цыланбйц пу-
магам канда*). Павыл, тэвэ цыланыш-
ты тамахань пумага кбй ылыы. Ан-
чы, бнбят кбрбл кумага.

Павыл (*бвбжбй кидбйц пумагам
нблбн стбл, вбкбй шбдэшкэн шуа
ббшкэжбй кбнббйл шагалэш*). Пожалуй-
ста, мбнббйм идб шбдэштбрбй ылнэ-
жбй! (*лбктбйн кэя*).

Вэруш (*Маланбйлбн сотарэн*). Ма
вара, йаратым эргбц тбнъ вбкбтбт
шбдэшкбш! Овыда папа!

Маланбй. Тынбок Павылым шбй-
дэштбрэн пбтбрбнат. Тынббн кайы-
шэтшбй ббшкбгбцэтбт кого.

Вэруш. Ма, тынбгбцэт лбдшбш ма.

Маланбй. Лбдбктэм маншы иктбт
укэ. Тидбйм попомэт аккэл. Томашты
ббшкэ хоза' ылат.

Вэруш. Хозажы тбнъ линэт ылыы
ма?

Маланбй. Когорак ылам манын
„тидбйм бштбй“, „тбнгблб бштбй“ ма-
нын ам попы, кыцэ мыштэт блэт,
мам шанэт бштэт. Ма эчэ кэлэш?
Иктбйм вэлэ шбдэшкэм. Павылым
алталыкалэт, намысыш пыртэт. (*Лбк-
тбйн кэя*).

Вэруш. Кбк, овыда папа. (*Шбй-
дэшкэн ышмажым тбйрбн бштэн
ваштылэш*). Пиш кблбдб! Колхоз
вуйлатышы, халык пбшбзбй. Колхозэт-
дон чортым бштэм ма? Шбжбй йак-
тэ маньар кбртэм кбйрбм дб, вара-
жы шбвбл шбндэм. (*Эчэ савыцшым
вуйббйжбй пиштб дб тбнгбйр ваш-
тарэш итгалэш Мыра*).

Ныр покшалныш ош кугижбйм

Мардэж лывшэн йбснбктб.

Кырык вблнбш кыйыр йбктбйм

Шапы вбдэт йбрнбктб.

Тидбй цбвэр лыцбэмжбйм

Колхоз пбшб пбтбрб,

Топылыы гань кбп-кблэмжбйм

Шонгы мары локтылэш.

(Архип пырэн шагалэш, кахыралта)

Вэруш (сэрнэл шагалэш). Ай! Архип Бизэ толын ылыныш... Шычок!..

Архип. Йымын шүлбшдон ли бидырем! Мырэтбим лоэштэрэн колтышымат,—ит шйдэшкы вэлэ.

Вэруш. Нымат укэ. Архип бизэ Шынзылдэлым! Махань увэрбим кан денат? Тынь вэт такэшок ат кашиктэ махань увэр улы сай?

Архип. Улы. (Шынзэш). Тылэнэтат, Стёпанланат улы. Мынь тэнгэчи шынзымашкыштэ каштым; шольаэмлян киндым нэлэин мишбим. Вара атыатдон Стёпанын атыажы сирмашбим сирэн пуэвы. Тэвэш, кычы.. (Вэрушлан кок пума лаштыкым пуа).

Вэруш (ойхырэн). Атыамымок пиш ыжэлайэм. Пиш вэт орлана..

Архип. Пиш худан ылат. Тьурма кокшуды эдэмлян вэлэ вэрбим пуэн кэрдэш, а тыштэкэн кызыт 400 эдэм нэрбим шышкын шынденит. (Шыдын) Звэрвлэ! Йымым мондэныт.

Вэруш. Эчэ кынам кэйэт? Кэмэт годем мёланэм кэлэсы: атыамлян иктатамам колтэм.

Архип. Йара, бидырем. (Кэйш тэрванэ). Йымым ит монды, бидырем! Цэвэр!

Вэруш. Ма йылэ кэйэт?

Архип. Шукы ылэн ам кэрт. Павылет толэш гынь, йажоок акли. Шайыц толым тышэдок, кэйэм. Цэвэр! (Лактын кэй).

Вэруш. (Пумага лаштыкым шырэдэн лыдэш). Вэруш бидырем! Пиш кого шалэ! Тынь мынбим воксэок мондэнат тама—нымагань посылкымат ат колты. 25 и шомэшкэт мынь тынбим шортныбы шотэшок пэрэгэн урдышым. Биндэ шогы атыат аккэл лин. Комуньистлан марлан кэнэтат, атыат выкат шывалыц. Атыат кызаматышты, айда шужы вэлэ,—тылэнэт нымат укэ. Айда йара. Блы комуньистэт доны, йангэдым сусуэмды. Колаш вадмыкэм бшкэ ышэмдон тынбим вырсэн пьтарэм"... (Ойхырэн). Эх, аты, малын тэнгэ попэт? Бшкымамбим вэлэ пэрэгэн ылам вэт! Нэвольа пашаш кэмэм ак шо. (Пакыла лыдэш), „Архип попыш: вуйта колхозын машинажы шалэяны. Тэхэнь паша тэгыцтэ лактын гынь, пиш йара.

Колхоз агыл ылгэцы, ма тишкэвэк ана шо ылы. Пурь кымылан ли, бидырем,—киндым канды. Кызытэш цэвэр! Тынбим атыат! Нэлэин миэм, аты. Лачокок нэлэин миэм! Лачокок колхозын машинажым!

Стёпан (окныт ваит анча). Лачокок толынам, Вэруш!

Вэруш (лүдын). Ой! Ой!.. Стёпан малын тэнгэ лүдыктэт?! Ай! Шүмэм лактын вазэш машанэт, тынаркы когон шэш. Пырэмэ йылэ, Стёпан. (Тыгьр ваитарэш шагалын савышым төрлэ)

(Стёпан пыра).

Стёпан (Вэрушын биньжэ выкыжы кидышым пиштэ). Ма вара пиш когон лачок дэ лачок маньыц?

Вэруш. Нэ, атыадын сирмашбим лыдын анчы, вара тынбат лачоклаш тынбалат амбат.

Стёпан (лыдэш. Лыды сэмьинь лыцажы вашталт мия, лыдын пьтэраят стөл вылвалым мышкында). Вуйэм йамдэм, а колхозлан сойток худама бштэм!

Вэруш. Кыцэ?

Стёпан. Тырэдмы машинажы кыцэ шалэнэн, кылтэ шимбэ машинажыт тэнгэок шалэя! Но... толыкы шып!..

Вэруш. Ит лүт, Стёпан! Мынбат тэнгэок шанэм.

Стёпан. Ударныквланым мынь эчэ ышыштым пыртэм, Раман пиш пьсы лин. Спридонат каналташат вэрэмэм ак пу. Тыржалда, каналташат эчэ вэрэмэ лиэш! Йара, мынь кызытэш кэйэм (кэшыллэжы эчэ попаш шагалэш). Ашты, Вэруш, тынгыцэт иктэ махань шамак лактэш гынь..

Вэруш. Ит лүт, Стёпан. Ик шамакымат мынгыцэм ат кол. Ит лүт!

Стёпан. Йылмэдбим кычы! (кэй).

Вэруш (стөл выллыш Стёпанын мондэн кодымы сирмашыжымы ужэшат, кидышкыжы нэлэш). Сирмашыжымат мондэн кодэн... Пушаш... (Амаса докы кыргыз мия, вара тамашаналтаат, мынэш толэш).

Пушаш агыл... Аныат, мёланэм кэрэл лиэш. Пиштэм... (Сирмашвлэм шүндыкыш пиштэ).

Тыны сепен толмы йук шакта. Вэруш цыланаш кэй.

Раман йук: Кэлтүмәш! Ударныйк ылына, Ышкәжы гынь празныкым Ыштәнә.

Павыл: Халыкдон нымат Ыштән ат кәрт.

Павыл, Раман, Спридон, Ондыри пырат.

Раман: Әх, ма! Эдәмйи иквәрәш пәшәшкы ушаш йасы. Акрәм годшы тумайымашыжым пйтәрәш эчәт когон йасы. Бндә ти вьц иштө эдәмйи сознаныйжым пйтәрмәш вәрц кырәдәлмблә.

Павыл: Агитацижым кызытәш цәрнб. Пәшәм Ыштәш кәләш. Кладовшиктөц нәлмб справкыдам пуда.

Спридон: Пуәнә (кышәнгышчы пумага лаштыквләм лыктын стөл вькө пиштә).

Раман (кышәнгышчы пумага лаштыквләм лыктәшәт, стөл вькө пиштә). Шотәш пиштән анчы. 230 пуд. 240 пуд... 250... 275... 305... маньары ли?

Ондыри: Вьцкәчыштө 1300. Спридонын комсомол бригадыжы 230 пудгыц тьнәлбн договор нормым әртән кән. Бндә Раманын кыцә?

Павыл: (Раманын пумаашкы анчән попа) 350 пуд... 340... 345... 300... 245... циләжы маньары?

Ондыри: 15 0 пуд. Орәт! Спридонын бригадыжы чыдыгыц тьнәлбн шукушкы кузән, а Раманын шукугыц үлбкы валән. Шонгыраквлән тавь агыл. Ышкә турәш ровотаймым аштбдә доко. Пйтәриш кәчыштө ровотайым годым пәшә йажон кәә. Варажы со вала. Ти кайыш эчәт пйтбдә.

Павыл: Пәшә качәствы кыцә шьндөмб?

Ондыри: Качәствы Спридонын хударак манаш вәрәштәш. Рвзөбвлә пьрүбм шавьктөлбт. Айыртәмжы когоок агыл. Спридон Ышкә бригадыжым төрлә маныц шанәм.

Спридон: Качәствы гишән со попәмдә, төрлән шокташ, трөк акли. Рвзөбвлән эчә опыт чөдө. Төрләм.

Ондыри: Ампычбштө йыдым оролулы?

Спридон: Оролымаш пәшәм комсомол бригады цилә Ышкә вькөжы нәлбн. Йыт йбдә ороленә.

Ондыри: Тә шайышталда, мбләнәм школышм кәшш кәләш. Учытблвлдә

толыныт. Шукәш агыл тымдаш тьнәлбнә. Тьнб, Павыл, йәлавләтөм йәмдөбл вәлә; вады йбдә рвзизим Ыштәш тьнәлбнә (кәә).

Павыл: Йара йәмдөбләм...

Раман (стөл вьләц справкыжым пога). Ну, Спридон, мбньйи сьнгәток ма вара?

Спридон (йөрәлтән). Сьнгән ам кәрт сәй. Иргодым тьнб эчә 350 пудым шин лыкгат.

Раман: Иргодымжы лыктам, а вәс-иргодымжы шагаләш. Тьнбьн со кушкәш дә кушкәш.

Спридон (ваштыләш). Йымы пужы.

Раман: Әх, ма. Лу и Ырвзөбл лшшәш ылы! Айда, Спридон, кән колтәнә! Павыл, дөвәр код! (Спридондон Раман кәт. Вәруш цылангыц ләктәш).

Павыл: (Стөл вьлән вуйжым пиштән ойхырышыла шанән шьнзә).

Вәруш (Павыл докы шайыц мизн төдөйи бнөжәшкөжө кидшбм пиштә). Павликәм, мам вара тәнә пиш йасын тумайәт? (Турәшчөжө йөрә), Йәнгышкәт махань йасы орлык пьрән?

Павыл: Тау пурь кымыләтлән, Вәруш... ит шөдәшкө мбнь вькәм. Ләшәнгы самынь пошыым. Мбньрәт вәт әдәмок ылам... комуныстәт кьртньидон Ыштөмб агыл.

Вәруш: Мбнь тьнб вькәт, ам шөдәшкө, тьнб вәт йасы ылат, тьнбьм ньвврәстәнбн орландара.

Павыл: Иктбм, Вәруш, пиш шанәм. Ондыри шукаш агыл кассым рвзизируйаш тьнәләш. А, мбньбн аванс оксалан документ үкә. Оксам төләнәт кычылтынам... 100 танә ак ситы.

Вәруш: Документ үкә гынь, Ыштәш акли ма?

Павыл: Подложныйым ма? Укә, Вәруш, мбнь кандакш и годшән халык пәшыштө каштынам, оксамат шуку кычылтынам... ньгынамат мбнь тәнә Ыштбдәләм. ньгынамат мбньбн растраты литә...

Вәруш: Шудө танә шукок агыл, ти оксаешок суйаш ак шагаләп.

Павыл: Хоть шудө кымур лижы, фактым тайаш акли. Тишкәвәк йәктә

мѣнь ышкѣмэмѣн лѣмэм лѣвѣртѣдѣлам ылыы.

Вѣруш. Ит ойхыры, мѣнь Архипкѣц 100 тѣнгѣм ѣрѣн толѣм.

Павыл. Ак кѣл, тидѣ алталымаш лиѣш.

Вѣруш. Окса лимѣкѣ тѣлѣнѣ. Мѣлын ти гишѣн тѣнгѣ ойхырѣт? (*Павыл анцѣк шѣнзѣн шѣгѣцшѣ элтѣлѣ*) Павлыкѣм, ну ит ойхыры! Ну, ваштыл хотѣ иккѣнѣк...

Павыл (*ѣвѣртѣн ваштылѣш*). Шѣртнѣгѣцѣт шѣргѣм ѣштѣт, Вѣруш! Кымылым лѣктѣн мыштѣт... Йѣнгѣм парѣмдѣн кѣрдѣт. Ныгына-мат мѣнь тѣннѣм ам отказы.

(Пѣртанзылыны йѣл йук шакта).

Вѣруш (*йѣлѣрѣк кѣннѣл шѣгалѣш*) Тѣгѣ толѣш...

(Йѣшмѣтов пѣра, портѣфельжѣм тѣнгѣ лѣш шу).

Йѣшмѣтов. Йѣжо вѣра ылымѣш?

Павыл. Йѣра. Ышкѣ йѣжон ылѣт?

Йѣшмѣтов. Тагачы тѣ маханѣ прѣзныкым ѣштѣндѣ? Убѣрсчнѣй кампанѣым срывайѣш акли. А тѣмдѣн ма? Фактичѣски тидѣ нымѣлѣнат ак йѣры! 100% гѣ вургымла опортунизм.

Павыл. Пѣтѣрлиш бригады пѣшѣм дохтылын. Тагачы спас манын пѣшѣш лѣктѣлѣт. Вѣра комсомол бригадат мѣнгѣш толын.

Йѣшмѣтов (*ѣрѣн*). Комсомол бригадат прѣзныкым ѣштѣ?

Павыл. Комсомол бригадышты пѣлѣжѣ бѣспартийнѣй ырвѣзѣвлѣ ылыт, нѣнѣ митѣлытат, комсомол-влѣжѣт мѣнгѣш толынѣт.

Йѣшмѣтов. Тидѣ ма лиѣш вѣра? Фактичѣски шалтай-балтай! Укѣ, Чѣрай тѣнгѣ! Парты тѣннѣм вуйнамѣтлѣш тѣнгѣлѣш. (*Пѣрт мыч сѣрнѣлѣш*). Киндѣ планѣт кыцѣ. Эчѣ нѣнгѣтѣлѣт? Вургымла опортунизм! Иргодым август, планым тѣмѣ—киндѣм алаш нѣнгѣ! Фактичѣски лижѣ!

Павыл. Иргодым киндѣ сдѣайш колтѣм гѣннѣ, халык ак кот...

Йѣшмѣтов. Иргодым ик машинѣдон шидѣ. Киндѣм нѣнгѣш кѣлѣш.

Павыл. Йѣра, колтѣм.

Йѣшмѣтов. (*Эчѣ пѣрт мыч сѣрнѣ*). Тѣнгѣчѣ малын партсобрѣннѣш митѣлѣт?

Павыл. Йѣрсѣдѣлѣм: рѣвиз кычѣн. Кашташыжат вѣрѣмѣ укѣ.

Йѣшмѣтов. Миѣт гѣннѣжѣ, ик масакым колат ылыы. Ну, йѣра, мѣнь тѣлѣнѣт кѣлѣсѣм. (*Вѣрушым анчѣлѣш, вѣра Павыл вѣкѣ*). Ик жѣпѣш вѣтѣдѣм тѣгѣ лѣктѣш йѣтай. Фактичѣски сѣкрѣт...

Вѣруш (*тѣрвѣжѣм цымыртѣн Йѣшмѣтовым шѣдѣшкѣн анчѣлѣш*). Йѣдмыда ак кѣл, ышкѣок кѣйѣм. Сѣкрѣт! (*кѣй*).

Павыл. Ма тѣхѣннѣ сѣкрѣт? Кѣлѣсѣ.

Йѣшмѣтов (*пѣрт мыч сѣрнѣлѣтѣш, вѣра Павыл анцѣлан шѣгалѣш*). Парторганѣызаци тѣннѣн сѣмнѣй ылымѣшѣдѣм анчыш: вѣтѣдѣм айыраш шѣдѣш.

Павыл (*кѣннѣл шѣгалѣш. ѣрмѣлѣймѣжѣдон нымат попѣн ак кѣрт*).

Йѣшмѣтов. Мѣнь большѣвиклѣ тѣрѣок кѣлѣсѣм: вѣтѣт кѣ? Лишѣннѣцѣн ыдѣбрѣжѣ. Тѣннѣ комунѣист ылат. Комунѣистлѣн лишѣннѣцѣ ыдѣбрѣм вѣтѣлыкѣш урдаш ак йѣры. Тидѣм тѣлѣнѣт шукѣрдок пѣлѣш кѣлѣш ылын. Ындѣ парты тѣрѣок кѣлѣсѣ: фактичѣски айырлаш.

Павыл. Партылан мѣннѣн сѣмнѣм пыжаш нымаханѣ йѣлажат укѣ.

Йѣшмѣтов. Улы, Чѣрай тѣнгѣ! Комунѣист лишѣннѣцѣн роднѣажы лиѣш гѣннѣ, парты тѣдѣм пѣтѣрѣлѣш.

Павыл. Вѣруш лишѣнкы агыл.

Йѣшмѣтов. Ѧтѣжѣ лишѣннѣцѣ... Ѧннѣт вѣтѣтшѣ колхозышты вѣрѣдѣтѣлѣ пѣшѣм ѣштѣн шѣла...

Павыл (*шѣдѣшкѣн стѣлѣм мышкында*). Йѣшмѣтов тѣнгѣ! Тѣннѣ утыжым ит попы! Мѣнь ышкѣ вѣтѣмѣм шѣннѣзѣм!..

Йѣшмѣтов (*пинѣдѣн*). Вѣтѣдѣм пѣрѣгѣн ит шалгы! Фактичѣски сѣмнѣ лѣн кѣрдѣт. Мѣнь „вѣтѣт вуйнамѣт“ ам ман. Но.. Колхозын кѣзѣйтшѣ положѣннѣжѣ шуку сѣмѣннѣ шаныкта. Парты тидѣм учытывѣйѣн нѣлѣн. Тидѣ тѣнгѣ манѣш: «вуйлѣлѣтшышы ышкѣок лишѣннѣцѣ ыдѣбрѣдон ылѣ гѣннѣ, колхозышты чуждѣй элѣмѣнт шуку лѣн кѣрдѣш. Колхозым итѣрѣйѣш кѣлѣш»—манѣш. А кышѣц итѣрѣйѣш тѣнгѣлѣш? Фактичѣски вуйгѣцок. (*Тытыш*). Ну, мам кѣлѣ-

сэт? Тынбын анзылнэт кок тйрлбй бйбймаш: лывы партыдон иквэрэш дэ ватйгыц пасна, лывы ватбдон иквэрэш дэ партыгыц пасна.

Павыл (лэлбн шўлэлтй). Шаналташ ирбкбйм пуда! Срокум пуда!

Йашмэтов Индрук тумайада, сойток шўжыгыц роалыт... Ну, йара... Тян шотдон срокум пуэм; кым кэчбшты тумайэн лык: вара мбләнэм кэлэсэт. *Цэвэр! (Кэя. Амасазш шагалэш).* А киндбм иргодым нэнгэ, фактичэски лижбй. *(Лэктэш).*

Павыл (ойхырэн). Йәллән махань йәлә?! Нивблән малын кэлэш?! Ыых! *(Стөлбм мышкында).* Ам айырлы! Хоть партыгыц лыктышты дэ, — ам айырлы!

Вэрүш (пыра, Павылдок мий). Мам помыш? Мам тэнгэ ойхырет?

Павыл. Нымат укэ... Нымат укэ, Вэрүш...

Кәрэм.

Кымшы кбдэж

IV картын

Колхоз ймпичей. Вургыла монгырышты ыржа кавән. Колхозныквлә кйлтэм шит. Занавэс пачмы йактэ машинә мугбрым йук, инвы поктымы йук шакта. Занавэс пачылтэн, анчышывлән шимб машинә изиш вэлэ кайэш. Шимб машинә вургыла монгырышты, капна шайылыны. Сцэвбшты ылыт: Таисә, Ольук, Васик, Пөкла, Сэрафи, Вэрүш, Сопром. Бдбрәйшвлә крәпльадон машинәгыц ләкшб олымым ыдырат, пуэргәвлә капналат. Машинә йук мугыра. Брвэзбвлән өрдбшты имны поктымы йук шакта,

— Но-о! Пысбракбн поктыда!

— Чыньбрак!

— Но-о!

Пөклә ны ровотайа, ны укэ.

Сэрафи. Мам шалгэт, ыдыры!

Пөклә. Тынбын махань йәлә? Кэлэш гынь ыдыры! *(Бдбрәвлә ваштылыт).*

Шуки жеп тэнгэ ыдырат, намалыт. Вара кәнбймбм ыштат.

Раман йук. Кәнәш! Тпру-у!

Спридон йук. Кәнәш!

Стюпан. Кәнәш!

Раман дон Спридон толыт. Бдбрәвлә олым араш вазын турешышты попат, ваштылыт. Васик олым ара вблән кымык вазэш. Вбдым йут.

Раман. Изиш канәлтәнәят, эчэ тгнәбләнә. Имнбывләят йагыләнбйт. Канәлтбшты.

(Раипы докы толын олым арагыц өрдбжэш тавак шывшаш шбнзбйт).

Спридон. Тагачы маньарым шиннә?

Раман. (Сопромлан) Сопром, толай!

Сопром (Рамандок мий). Малын?

Раман. Маньар пудым висбшты?

Сопром. 310 пуд.

Раман (Спридонлан). О-о! Тагачы 350 пуд утла лиэш.

Спридон. Кбзбток 350 пудшы улы.

Сопром. Тагачы шимбм мбнь цилә бшләнэм нәләм.

Раман. Кыцэ бшләнэт?

Сопром. Сасна фэрмбшкбй. Сасналан ныммахань качкыш кодтэ. 150 сасна пукшаш шуки качкыш кэлэш.

Сэрафи (нбнбн докы толэш). Тынб, Сопром, цилә киндбм саснавлән пукшән ит пбтарбй! Иә нбрбкбм погән шагалтәнәт, со киндбм пукша. Ик иэш 1000 пуд кэлэш сәй.

Сопром (ваштылэш). 1000 пуд агыл, 3000 пуд кэлэш.

Сэрафи (өрбн). Уй-уй! Цилә саснашты колән пбтэм ылнэжб... Тэнгэ гынь, качкашат киндб ак кот.

(Пуэргбвлә ваштылыт).

Раман. Ит ойхыры, Сэрафи. Киндб ак пбтб, пү пбтә. Тэнә киндб йажо: ик гектаргыц 100 пуд ләктэш. 120 гектарышты 12000 пуд ыржам нәбнә гынь, 3 тбмэм пудэт ма вара. Анзыкыжымат киндб колхозын йажо лиэш. Науки шудбмбй сэмбнь ровотайаш тгнәбләнә.

Сэрафи. Вольыкымат пукшыда, вольык кэлэш. Эчэ качкашат киндб кодшы. Трудодәнбэш 10 кбрвнәгыц шоэш гыньәт, мбнь ам ойхыры, бшкэ сэмнәэмлән ситәрэм. *(Бдбрәймшвлә докы кзә).*

Раман (Сэрафилән). Тынб нбрбкэт ровотайышы чбдб, Сэрафи. *(Спридонлан).* Тэнә Сэрафилән кыцэ гыньәт премиям пуаш кэлэш; пәшәм пиш йажон бштә.

Спридон. Тидбм мондаш ак кәл. Мбньбнәт бригадыштэм кым-нбл эдәм йажон ровотайышывлә ылыт... Тагачы циләштбмәт киндб сдайаш колтышым.

Раман (тумайа). Пудылымок шанән ам шокты. Тишкэвэк вбц гәнәк киндбм нәнгәйш лиэш ылы вэт. Тамалан тишкэвэк шывшы.

Спридон. Павыл пыжлэн. Анзыл-гэчй собраньыш митэйт, выговырым пуэнйт тама: пиш сылыкын кайэш.

Раман. Выговыргыц йажорак: вэ-тйжгыц айырлаш шүдэнйт.

Спридон. Но-о-о?.. Вара?

Раман. Павыл кыцэ шана, ма кбй-эйт пэлэн ана кэрт. Ну, айда, тйнь приводышкы мазым шбйрй. Мазы-жы тйштэкэнок: штангы лбйвалнй.

Коктынат капна шайыкыла кэйт. Тй-шэцйн Стьопан толэш. Капна шайылны, йалгыц шбйлнэт кылтэш кыртнй пандым циккй. Вэрүш толэш.

Вэрүш (Стьопанлан). Вара? Ёш-тйшбйц?

Стьопан. (Лүдйн йял вбйкбй ан-чалэш, бйдбйрймйшвлй нбйнбйм ак ужэп). Шып! Ик кого кылтэшкбй кбйртнй пандым цикбйшбйм...

Вэрүш. Ужыт гбйнь?

Стьопан. Ак ужэп... мбйнь кбйлтэ-жбйм пидбйнок шбйндбйшбйм. Раман ма-шинэш кбйлтэ колтымы годым кбйл-тэм цилй ак шялэты.

(Вэрүш бйбйрймйшвлй докы кэя, Таисй мыраш тйнгялэш. Тбйдбйн паштэк цилйн мырат).

У ви толын „Уви“ лин’

Блбймйш корным вашталтэн.

Нэээр блбймйш йажо лин;

Эдэм ышым уэмдэя.

Пэвриш годшым шаналгэт,

Шумнй „шойгэ“ шойгалтэш.

Бндэ йукна бвбйртэн,

Ныр вбйлнбжй мугрэлтэш.

припэв { Алдй анзык кбйэнй
Клас тышманым цактэрэн,
Эдэм ышым уэмдэн
Алдй анзык кбйэнй.

Пэври мймнйн нырвлйштй

Лыштик-лаштик бйсмйнвлй,

Пэври мймнйн алыкнажы

Лыштик-лаштик алыквлй.

Бндэ мймнйн нырнажы

Сэлиэ ганьы тбрлйнэн.

Бндэ мймнйн алыкнажы

Пишок вэт цэвэргэн.

Припэв { Алдй анзык кбйэнй
Клас тышманым цактэрэн.

Раман йук. Алдй! Тэрвандй! Но-о!

Бйрвэзбвлй имньиш покташ тйнгялбйт. Циланят тарванят, крапльям нйбйт. Ма-шинй мугбйраш тйнгялэш. Бйдбйрймйшвлй күшнй анчыктым мырымок мыраш тй-нгялбйт. Машинй йукдон мыры йук ик-тйш ушна. Мырым мычаш йактэок мы-рат. Остатка куплэт мырымы годым машинй пиш когон мугбйрэлт кэя. Ра-ман „ох“ ианын йасын сэгбйрэлэш. Бйр-вэзбвлй имньиштйм цярят. Спридон йук: „Шагалда! Тпру-у!“ Сцэнейштй шалгы-шывлй циланят лүдйт.

— Ма тэхэнь?

— Ма лин?

Стьопан. Эчэ ма пыдыргыш?

Таисй. Раман тамалан йбйрблт вазы! (Капна шайык кыргыжэш)

Пбккй (лүдбйн). Эх, йымы!

Сэрафи (Пбккйлан). Кэ... Марэт тама лин...

Пбккй. Ах, мбйнь лүдэм...

Сэрафи (шбйдбйн). Эх!

Спридон йук. Машинэш тама попазэн. Идй лүт! Уштй вбйдбйм кан-тыда.

Таисйн йук. Ирэрэк вэрбйш нй-нгяш кэлэш. Тиштй пиш пыракан, кычыда!

Стьопан йук. Алдй, Таисй, вэс кид-гыцшбй кычы! (Изиш лимбйк видэн кандат. Раманын лэпкбйгыцшбй вбйр йога. Тбйдбйм ужын цилйн „Ох!“ маныт).

Таисй. Кышты вбйттй? Вбйдбйм кандыда!

Ольук (Вбйт вэдбйрйм канда). Пиш уштй, токо вэлэ кандымы.

Таисй. Йара. Ушток кэлэш.

Раманын вуйжым мышкэш, вара вуй-жыгыц ош савцым шүтйят, Раманын шу-шыржым пидэш).

Спридон (шайыкы). Эй, имньи-дэм туарэн нйнгэдй, тагачы шийш ак ли.

Рвэзбй йук Йара!

Спридон. Стьопан, кбйэбиток имн бйм кбйцкэн фэршбйлдок кыдал.

Стьопан. Йара... кэн кандэм... (кэя).

Раман (вуйжым лүктялэш). Таисй, Таисй, ма линэм? Вуйэм пиш сэр-нй...

Таисй (ныма попаш брбйн). Машинэш тама линят.

Раман (Спридоным ужэш). Спридон, бндэ аштэм... Машинй пү кбй-рбйн кэн... кбйршбй пү лэпкйшкэм шы-ралтын вэкат... Вуй пиш каршта...

Спридон (Раманын коныла лбйвэз-шбй кыча). Кэн кэрдят?

Раман. Кэйэм...

(Таисй вэс могыргыц кыча.)

Раман. Ольэрэкбйн...

Спридон (Сопромлан). Тагачы, маньар кэрдбйдй, пбйрцбйм пуалгыда... Кодшыжы—кодэш. (Васикйан) Васик, тбйнь тагачы оролаш толат.

Васик. Ёшкэтэмок ма?

Спридон. Вэсбйжй мбйнь ёшкэ ли-ям.

Раманым виден нингэйт, паштэкышты
Покля кэя.

Сопром. Эксык вёлән эксык вэлэ
лиэш. (*Кодшывлән*). Алдә, пёрцым
цыммырыда.

Циләнок тәрвәнәт.

Кәрәм.

V Картын

Колхоз йнпичок. Йыт. Телзы соты.
Спридон дон Васик оролы ылыт. Васик
оным ара вёлнй кымык кий. Спридон
кармонным шакта. Ышкә Васикым анча.

Васик (мыра).

Кырык вёлнйш тумэрэт
Патыр ганьы кайылда,
«У ви» лымән колхозэт
Кого силам анчыкта.

Спридон (ваштылэш). Пиш кого
силан... Попашат укә... Ик жнвэйкым
пыдыртәннә, тагачы тэвә шимби ма-
шинә пйдбйргән.

Васик. Ындә ти машинәдон шийәш
акли ма?

Спридон Ак ли. Лу пү кбйрын
кән, барабан пыдыргән... Ик пүжй
Раманым ләпкәш шыралтын. Маши-
нам шуку тбрләш вәрәштәш. (*Эчә*
кармоньжым шакташ тбйнәлэш).

Васик (мыра).

Ампичы шайыл кугиләжй,
Тыгыр чайш кәнгәшә;
Мәнмән „Уди“ колхознажы
Нырыш ләктәш кәнгәшә.
Ташкәм шайыл шаукиләжй
Цәвэрләнәш йәмдй лин.
Мәнмән йажо колхознажй
Киндй пайлаш йәмдй лин.

Спридон (эчә ваштылэш). Йажо
колхоз! Ха-ха-ха! Йажо колхоз тә-
хәнә ма? Мәнмән колхоз гишән йндә
тәнгә мырымыла агыл. Мыскылән мы-
раш кәләш.

Васик (ваштылэш). Тырхалай, ик-
тә мам тумайән лыктам.

Спридон шакта. Васик изиш лимбейкй
мыраш тбйгәләш.

“Уви” колхоз у ви агыл,
Тбйдйн йбйржй гошты ви.
Тбйрәдмй годым, шимбй годым
Пыдыртылыт магин вим.

(Ваштылэш). Тәнгә йара ма?

Спридон (ваштылэш). Тәнгәжй вот
йара, Васик! Молодъэд ылат! Кәр-
дәт!.. (*Олым ара докы кыргыж миән*
Васикым олым ара вёләц шбйдбйрән
валта. Вара коктынат олым ара
воктән йбйгбйрә шбйнәйт). Тбйн, Ва-
сик, изиш тымәншбй ылат ылгәцбй,
поэт лиәт ылы. Поэт лиәт!

Васик. Тымәншбй пиш кәнәм дә,
тютыям жәләйәм. Ышкәтшбй кодә-
шәт, ыләшбйжбй йасы лиәш. Тбйдй
мбйнбйм изимок анчән куштән. Кодән
кәмәмжбй ак шо.

*Йогор (толэш. Спридон дон Васи-
кым ужәшәт, коктын шбйнзбймбйш-
тбйлән шбйдәшкә).* Тәвәш маньә!.. Тә-
вәш кыштакән шбйнзбйләтш!

Васик (йбйләрәк кбйнбйл шагаләш).
Мбйн, тютыи оролы ылам, оролаш
толынам...

Йогор (пандыжыдон салкала). Оро-
лаш маньә!.. Ыдбйр вуйа махань орол?
Мбйләнәм малын, маньә, кәләсбйдәләт?
Марш токәт!

Васик. Мбйләнәм, тютыи, кәш ак-
ли: оролы ылам.

Йогор. Лиәш. Лиәш, маньә! Кбйзбй-
ток, маньә, токәт кә!

Васик. Агым...

*Йогор (Васик вбйкбй пандыжым лү-
ктәләш, тбйдбйжбй олым ара йбйр*
кыргыжәш, Йогор паштәкшбй) Ах,
шарлатан! Ах, кәрәмәт бдбйр! Тәвә
пандыдон паньәж пуәм, маньә! (*Олым*
ара йбйр шуку кыргышталыт. Ва-
ра Йогор йаныла, йлбйкбй шбйртнвәлт
вәзәш, шйләштбйләш вәлә). Ох!..
Ох!..

Васик (йбйрән). Ышккймәдбйм такәш
йагылдарышыц, тютыи...

Йогор. Кә токәт, маньә... Мбйн
ышкә ороләм!..

Спридон (ваштылэш). Ха-ха-ха!
Тбйнжбй колхознбйк атылыш?

Йогор. Колхознбйк амыл гбйн, ма,
оролән ам мышты ма?

Спридон. Оролы, оролы... Олымыш-
ты тавакым вәлә ит шывш...

Йогор. Шывшам, маньә.

Спридон. Тәнгә гбйн, тбйн оролы
лин ат кәрт.

*Йогор. (Нәр тавак тычым лык-
тәш).* Мбйнбйн тавакәмжбй, маньә, ты-
лан агыл... (*нәрбйшкбйжбй шывшәш*).

Спридон дон Васик ваштылыт.

Васик (Спридонлан). Тәнгә гбйн
мбйләнәм токәм кәш лиәш?

Спридон. Кән кәрдәт. Мә кугуза-
дон ороләнә.

Йогор. Ороләнә, маньә (*Васик*
кәй).

Ик маньар вэрэмä попыдэок шынзят. Спридон картионьжым ольэрäкын шакталта.

Спридон. Кугуза, малын колхозыш ат пыры? Ыныкаэт пырәнбш.

Йогор (ньимат ак попы. Нэрбш-кбйжбй тавакым шывшэш).

Спридон (турэшбйжбй ваптылэш). Йогор кугуза кынам клухой лин? Клухой агыл ыльышш...

Йогор (Спридон вэкбй сärнä). Клухой амыл, маньэ... (Тавакым Спридонлан пуа). Нэрбшкэт колты, пиш пользан, маньэ.

Спридон (ваптыл-ваптыл тавакым нälэшät, нэрбшкбйжбй шывшылэш) Ай-ай! Апчи (тбйрвбйцүш).

Йогор (ваптылэш). Хэ-хэ-хэ!

Спридон (тбйрвбйцүш). Апчи! Ах, кэрэмэт! Апчи! Йогор кугуза, мбнь токэм кән толам. Киндбм кандэм.. Мбшкбйрэм шужән...

Йогор. Кән тол, маньэ, мбнь оролэм.

Спридон. Мбнь шукок ам бйбй, йбйлэ толам (кэбй).

Йогор (бшкэтшок ваптыл кодэш). Рвэзбй йажо... Тэхәнь млоэцлән, маньэ, Васикбймät марлан пуаш лиэш. Йажо рвэзбй, маньэ (олым араэш вазэш) Шайыцын Архип ольән толэш.

Архип (ольэрäкбй). Оролжы укэ ма? (когоракын) Эй, оролы!

Йогор (йбйлэрäк кбйньбйл шагалэш. Пандыжым кбйш лүктälэш). Кү тиштäкбйн каштэш?

Архип (Йогордокы мидä) Мбнь... Тбйньжбй малын толынат, Йогор бйзä?

Йогор. Оролаш, маньэ...

Архип. Ыныкаэт вэрэш ма? Äль бшкэät колхозыш пырәнät? (Йогор ак попы). Бшләнэт бшкэ хоза ылат... Мам шанэт, тбйбм бштэт.

Йогор. Йыдым мам каштат?

Архип. Мбнь Йашмэт солагбйц толам... Йбйбм воктән эртән кэшэмлä колхоз кавәнбштбй саснам ужым... Шбйльбй капнам пыргэдбйт ыльы. Поктән колтышым. Бшкэжбй йори кэлэсаш пырышым...

Йогор. Сасна манат? Кышэц саснажы вэрэштбйн? Йбйбм йбйр пичбй пичбймбй вэт.

Архип. Капка виш ылын тама... (шбйп). Бшкэтэтөк оролэт ма?

Йогор. Бшкэтэмок, маньэ...

Архип. Молнам коктын оролат ыльыш.

Йогор. А мбнь вэт бндэ бшкэтэмок оролэм, маньэ...

Архип. О-о! Тэгэ гбйнь йымок шулыкым пужы бньэ. (Йогор нэрä). Йогор бйзä, а кыцэ вара шимбй машинäштбй пыдыргән? Ат пälбй ма?

Йогор. Пыдыргән гбйнь, пыдыргән, маньэ...

Архип. Кыцэ пыдыргән?

Йогор (йажоракын вазэш). Тэгэок пыдыргән, маньэ (амалаш цауышыла кайэш). Пу кбйрлбйн дä... пыдыргән...

Архип. Раманжы кыцэ шушыргән?

Йогор. Лэпкäжбй шэлбнät, маньэ шушыргән... (Изиш лимбйк Йогор нэр йукын амалымыла кайэш).

Архип. Йогор бйзä! А Йогор бйзä! (Йогор нэрбйм тывшэш). Эчэ мам йадшаш вäl?.. Йогор бйзä.. Амала..

Ик мэшäк ыржам оптөн кэйет гбйньät ак шиж. (Ольән кбйньбйл шагалэшät, кбйшбйл ара докыла кэбй. Шайылыны пбйгбйргән шбйнзбйнät мэшäкбйш ыржам опта).

Йогор (ольән вуйжым лүктән Архипын мам бштбймбйжбйм анча). Тэвэш мам тумайән толын! Тэвэш шурны качшы лапшанэт кыштакән ылэш, маньэ... Ыржам мэшäкбйш опта. Маньэ, Йогор кугузам ат алталы! (Шалахай моньыргбйц Архип докы кэбй. Архип тбйдбм ак уж. Йогор Архипым пандыжыдон сэвäl колта). А-а-а!.. Тбйнь, маньэ, мам бштэт? Шолышташ толынат, мәнбэ?

Архип (Йогор вбйкбй кэчälтэш. Коктын шиедälлэш тбйнälбйт. Архип йук лыктэок шиедälлэш).

Йогор. Йымэттон коктын колкоз шурны шолышташ толында, маньэ! Шырлатан!

Архип (Шуку шиедälмбйкбй Йогорым пбйзбйрән пиштä, ышмажым кормэштä).

Спридон (кыргыж толэш). Ма тиштбй?

Архип (кбйньбйл кыргыжнэжбй, Йогор тбйдбйн мбйжär пачэш пижбйнät, ак колты).

Йогор. Ам колты, маньэ!..

Спридон (Архипым шайа карэм.

жүйгү роалта) Ага! Вәрәштүң йэ-
вангальвист!

Архип. Мбнь шолышташ толтэләм.
Ыржа пырцым вэлэ анчалыым.

Йогор. Алталэт, маньэ! Алталэт!
А мөшәкшбм малын кандәнәт? Мө-
шәкшбм малын кандәнәт?

Спридон. Кугуза, мбнь крзбток
вәс оролым колтәм. Вара тынһәт
конторыш миәт. (*Архипым шалахай
мопырыш нәнәй*). Айда, канторыш!
Айда! (*кәйт*).

Йогор. Ёшкәтшоок. Олым ора до-
кы толәш) Мбнь кормәштәм гбнь,
мөскәят ак ытлы, маньә!..

VI. Картын.

Дәкораци пәтәриш кбдәжбшты ан-
чыктьмок. Йыт. Тылзб соты. Контор
пөрт окньашты тыл кайәш. Йашмтәов дон
Ондритолыт.

Йашмәтов. Сльбпбй линбт! Чо-
рай сльбпбй! Комсомол коләктьв
сльбпбй. Фактичәски цилән слбпбй
ылыт! Бндә кок машинә пыдыргән.
Кок машинәгә клас тышман пыдыр-
тән. А кү? Тишкәвәк пәлән шокты-
дәлбт. Шүдб процәнтьгә вургымла
опортуныизм! (*Сүәнб гач каштын
сәрнә*). Тынһбмәт, Андрәй Иванныч,
ам хвалы. Шүшб либәральный
ылат..

Ондри. Ма гишән?

Йашмәтов. Вуйта Чорай вәтбжб-
лән колхоз оксам кычылтәш Тынһ
тидбм пәләш цацыдәләт.

Ондыри. Йашмәтов тәнг, мбнь ци-
лә вәрәок йблә шон ам кәрт, шу-
кәш агыл, школышты заньәтб тб-
нәләлтәш.

Йашмәтов. Ит попы! Обйәктьв-
ный причины. Павылым рәвизиру-
йаш ик цәш вәрәмәок ситә. Павылым
тбнь ләвәдәш цацәт.

Ондыри (кидибм шәрәлтә). Йаш-
мәтов тәнг! Тәнгә попымыла гбнь рә-
виз камис вуйлалтышәшбжәт ша-
галтымыла агыл ылың, бшкәок вәт
мбньбн кандидатурәм пәрәгән шал-
гышыц.

Йашмәтов. Тбнь ма, пәшәм бш-
тән ат мышты? Әль ньәграмотный
ылат! Тагачок, кбзбток Павылам рә-
визируйы. Фактичәски лижб. Укә
гбнь, мбнь тбнь гишәнәт бурошты
вопросым шбндәм. (*Сәльсовәтбш*

*пыра. Изии лимбкб сәльсовәт ок-
ньашты тыл соты кайәш. Порис
вургымла мопырыбц толәш, йүкшб,
портфәльжб укә.*)

Порис. Бльәм-бльәм! Бләт—коләт,
Андрәй Иванныч! Чистайән лыкмы
сәкрәтәрә толәш.. Андрәй Иванныч,
пәшәдә худа, худа.. Тишәц пакыжы
тәмдәм дьдинамитдон пидәштәрәт.
Лачокок пидәштәрәт. Тәмдән колхо-
зышты цәлый промпарты улы. Бльәм-
бльәм..

Павыл. (*Контор окньам пачын,
Ондырилән*). Андрәй Иванныч, засә-
даньыш поктәнбт вара?

Ондыри. Поктәнбт.. шукәш агыл,
погынат.

Павыл. Раманжы толын кәрдәш?

Ондри. Толәш.

Павыл. Пыры. Мам вара Порис-
дон шалгәт? (*Ондыри канторыш
пыра*).

*Порис (бшкәтшоок сәльсовәт ок-
ньа турә шагалын ольән, вбцкбж
йукдон, койырән).* Йашмәтов тәнг!
Йашмәтов тәнг! А... Йашмәтов тәнг!
Кыцә вара ү сәкрәтәрәт пәшәм бш-
тә? (*чбчб*) Йашмәтов!

*Йашмәтов (окньам пачын анча-
ләш).*

*Порис (картузыжым кыдаш вуй-
жым „мыкльык“ бштә. Койырән).*

Бләт—коләт, Йашмәтов тәнг! Пәшә-
әт кыцә кәй, у сәкрәтәрәт маханьы
вара? Цәркәдон йүәш, әль каркадон?

Йашмәтов. Йүкшб пи!

Порис (койырән). Фактичәски!

Йашмәтов. Па-ра зит! (*окньам
„шолт“ чүчш*).

Порис (тәкәок). Фактичәски!
Бльәм-бльәм! (*канторыш пыра*).

Ондри йук. Тбнь малын пырәт?

Порис йук. Попалташ пырәм.

Ондыри йук. Мә йүкшб эдәмдон
ана попы. Ләк мбнгәш.

Порис. Малың ада попы?

Ондыри. Айда, ләк! (*Порисбм шб-
кән лыктәш*).

Порис (пөртанзыц вала). Тәмдәм
динамитдон пидәштәрәт. Лачокок пы-
дәштәрәт. Сойток пблагомышты ли-
дә (*когөн шүләлтән*). Бльәм—бльәм..
(*кәй*).

Таисә дон Раман толыт. Раманың
вуйжы марлыдон пәтәреми.

Раман. А ма вэт бѣлымашгыц па-
чэш кодынна. Колхозым попэм...
Бѣшкымнан лошты тышманым шижы-
нә, пәләнжѣ тәвә ана кэрт. Колхоз
шәләнбѣм ужна, тәрләнжѣ ана
мышты. Кызѣтшѣ бѣлымаш дон тәр
ана ашкәт.

Таисә. Лачокым попәт, Раман.
Ма бѣшкәок ауйнамат ылына.

Раман. Тәнгә, Таисә... Машинә пү
мѣньбѣн ләпкәәм чүчән, — ышәт пы-
рыжы манмы гань сәвәлбѣн.. Ит
ваштыл, лачокым попэм. Ма эчә шу-
кы сорадал жәпбѣм эртәрәнә. Тидѣ
самынь. Чѣдѣрәк попаш, шукурак
бѣштәш кәләш. (*Конторыш пырат*).

Вәруш дон Стьопане толыт, тамаи тур-
рәшѣштѣ попат.

Стьопан. Тәнгәчѣ тә дорандаок
әтвәмбѣн сирѣмәшѣжѣ мондалт код-
тә?

Вәруш. Кодын. Стәл вѣлән мон-
дән кодәнәт.

Стьопан (лүдбѣн). Кызѣт кышты?

Вәруш. Шүндѣкәш пиштәнәм.

Стьопан. Ороды!

Вәруш. Бѣшкә ороды ылат. Мѣнь
шүндѣкѣм сыралыдә ам коды. (*Кон-
торыш пырынжѣ*).

Стьопан. Кышкы? (*Вәрушым
мѣнәш шывшыләш*).

Вәруш. Конторыш. Акли ма?

Стьопан. Ит пыры. Машинә пы-
дыртымы гишән йори засәданьым
бѣштәнѣт. Йукуштит ак шакты. Оль-
ән попат.

Вәруш (тәһәйләш шѣнзәш). Тол
сагаәм, мам шанәв шалгәт?

Стьопан. Пәлән әкәртәп. Кѣл-
тәм Спридон бѣшкә пуән шалгән.

Вәруш (ыңылыдә). Мам попәт?

Стьопан. Мѣньбѣн пәшә ирән
бѣштѣмѣ. Шыңгәт нәржѣм цикән
аккәрт. (*Вәрушым элтәлән шѣн-
зәш*).

*Павыл (конторыц ләктәш. Трүк
өрмәлә. Вәрушдон Стьопанын по-
пымыштым колыштәш).*

Вәруш. Иквәрш бѣлмѣнәм Па-
выл эчәәт пәлбѣдә... Бѣдѣрәмәш йә-
нбѣм комуньствәлә ак шижәи. Нѣньбѣн
бѣлымәшбѣштѣм — бѣлымәш манашат
акли.

Стьопан. Бѣлмѣ годым, — йара-
таш кәләш, йонжѣ годым, — шывша-
лаш ләшш... (*Шывшалыт*).

Павыл. Авә пи! (*Стьопан чѣшкә
кѣньбѣл шагалыт. Стьопан йук
лыктәок шалахай монырыш кән
лолта*).

Павыл. Тәвә мам бѣштәт ылын!
Алталәт ылыныш! Йори!. Тәнгәок
лижѣ...

Вәруш. Тѣнь тумайәт...

Павыл. Тырлы, тәйви!

Вәруш (вуйжым лүктәләш). Ит
лүдәкты! 100 тәнгәжѣм ашбѣндәрѣ.
Намысыш пырташ шагалат гѣнь, ци-
лә кәләсәм.

Павыл. Шям кѣшкѣ! Мѣньбѣн бѣш-
кѣмәмбѣн йәлмәм улы...

Вәруш. Бѣшкә кәләсәш лүдәт (*ша-
лахайыш кә*).

*Павыл (Вәруш паштәк кок-кым-
гәнәк ташкәләшәт, сүәнѣ покша-
лан шагәләш. Кок кидшѣдон вуй-
жым кыча) Сльбпѣй! Сльбпѣй ылат,
Павыл! Цилә вәрә сльбпѣй. (Ымбал-
ны рѣжѣмѣ йуч шакта, изин-оль-
ән со лишбѣләмәш).*

— Пѣрцѣ шолы, вәрәштѣнәт!

— Мәмнән киндѣдон бѣлбѣнәт!

— Намыстымы!

Спридон Архипым шайакәрәмгѣц шы-
кән толәш, паштәкшѣ Васик, Пәклә, Сә-
рафи, Сопрон, Ольук, моывләәт ылат.
Маләньиәт толәш.

Сәрафи. А-а... Свәтой мѣшкѣр!
Тѣнь колхоз киндѣдон пайынәт ылы-
ныш! Ма кәнбѣж гач вѣд кәшкә гань
пүжәлт ровстәйнә, тѣньжѣ йәмдѣ-
жѣм шолыштат!

Сельсоветгыц Йашметов ләктәш. Кон-
торгыц Ондыри, Таисә, Раман ләктѣт.

— Эчә ма лин?

— Мам цацәдә!

— Мам рүжгәдә?

Спридон. Архипым колхоз әмпи-
чәш әрәннә: ыржа шолыштат миән.

Архип. Бѣшкә йәнәшәт сулыкым
бѣштәт, Спридон шолә. Мѣнь шолы-
штат митәләм. Алталән попомә-
тѣм йымы коләш, йымы ужәшмәтәт.

Раман (Архип докы мий) А врә-
дѣтәльствы пәшәжѣ тѣньбѣнок атыл?

Архип. Гакәш попомәшам йымы
ужәш, коләш...

*Йогор (толәш) Пәл мәшәк ыржам
намаләш. Мәшәкѣм түп гачү сәкә-
нәт, халык лош кандән шѣндә)*
Тәвә шурны качшы капшанын мә-

шакшы. Тэвэш маньарыкым оптэн шьндэн, маньэ!

Архип (лүдён). Йогор ызэ, йымы ужэш...

Йогор (шөдён). Махань йымы, маньэ! Тыньбин йымэтшы кышты? Икэчы попышыц: „шолыштмаш—йан йамдымаш“,—маньыц, маньэ... Бьндэ тыньбин йангэт йамын, маньэ. Йангэт укэ бьндэ... Колхозныквлэ, анчалда, күн мэшак, маньэ!..

Сэрафи, (мэшакым анча). Бьрэдьинэ мьиньэрэн Архип ватын мэшак. (*Архиплан*). Йымын лымдон ытаынэт! Укэ, свайто мьшкыр! Мамням ат алтаы! Сьнзээдьим пыргэт лыктам! Намыстымы!

Вэруш шалахай моньргыц толын цьрт оголэш шьльин шагал колыштэш).

Иашмэтов. Ну, йэваньгэлыист, бьндэ мам кэлэсэт? Тынь паразит атыл? Клас тышман атыл? Колхоз киндым шолыштат, колхоз маьинэм пыдыртэт... Колхозныквлэ лошты, йэдинольчиквлэ лошты альаклэн каштат. Тидьм кыцэ маньт? Клас тышман! Фактичэски!

Йогор. Тэхэнь эдэмьим, маньэ, лүаш кэлэш!

Архип. Мьинь вредитьель амыл. Вредитьель бьшкьимдэн лошток.

Раман
Спиридон { Кү? Кү? Кэлэсы!
Таисэ

Иашмэтов. Ат кэлэсы гьинь, цилэ худа пашам тьнь вькэт цьбьндэнэ. Шудь процентьгэ тыньым вуйнаматлаш тынгальинэ.

Архип (лүдён). Мьинь агыл. Йымы ужэш.

Раман. Йымы агыл, ма бьшкэ ужына: тэмдэн ик органьизаци.

Архип (лүдён). Йымы ужэш... Мьинь машинэ пыдыртмаш пижтэлям... Стьопан бьштэн.

Цилэн. А-а, Стьопан!

Раман. Эчэ кү?

Архип (Павылым анчалэш). Эчэ... Стьопан Павылын ватыжьбьдон коктын кьнгашэн бьштэньт.

Цилэн (Павылым анчалыт). Вэруш!

Иашмэтов. Лишэньэцьин бьдьбржь!

Павыл (кок кидьбьдон вуйжым кыча). Намысыжы, намысыжы маханьы!

Архип (лүдён). Мьинь тилтэ мо-лым ньимат ам палэ... Тэнгэчы Стьопанын атьажьбьдон Вэрушын атьажькь ньиньлэн сирмашьым колтэньт... Сирмашьыштьым лыдынам.. Стьопанлан вредитьельствым бьштэш шудэт. Мьинь тагачы конторыш йори кэлэсаш тьслнэм ылыы: шьим йарсы. Мьиньын вуйнамаатэм укэ...
(Вэруш мьнгэш кэ).

Маланьи (анзык толэш, Иашмэтовлан кок сирмаш пумаган пуа). Тэвэ кок сирмашгэ... Архип Вэрушлан кандэн пуэн ылыы. Мьинь кьзьбьт вэлэ шьндькькьц лыктын нальбьм.

Иашмэтов (пумагавлям кьшиь-нйшкькьжь пиштэ). Тау, кыва, тау! Вара анчэнэ. (*Архипьим кидькьшьбь кычэн сэльсовэтьиш, пьрта*). Айда! (*Сопромлан*). Сопром Иванч, районыш колтымэш тынь оролы.

Сопром (сэльсовэтьиш пьра). Йара, оролэм.

Иашмэтов. Тэвэ, Чорай тэн, тыньбин самыньэтгьц ма лэктэш. Тынь Лэньин партышты шалгэт. Лэньиньн шайажьм мондэнэт „капитализмьбьгьц социализмьбьш ванчымы жэпьштэ клас ло шиэдальмаш сэк кого тынгаллэтш“,—маньын ылыы Лэньин. Класло шиэдальмьм мондэн, шиждэ тынь класс тышманым лэвэд шалгэт. „Колэн шалгышы класс тышман сьцэньгьц бьшкэ кымылжьдон ак каран“,—маньш Сталин тэн. Класс тышман колымыжыгьц анзыц остатка силажьдон кьрэдэлэш. Тидь фактичэски! Спиридон, Ондьри, алдэ Стьопан докь!

(Иашмэтов, Ондьри, Спиридон вургьмла моньрыш, кэйт, паштэкьштэ моьвлэят кэйт. Таисэ, Раман, Павыл вэлэ кодыт).

Павыл (ойхьрэн). Намыс! Пиш кого намыс! (*Вургьмлаш кэ*).

Раман. Анзыцок тэнгэ шэклэвэн толынна ылгэцьбь, тэхэнь ойхьжат акли ылыы.

Таисэ. Бьндэ „У ви“ колхоз, моьмь колхозлан урок лиэш. Парьы шарык каваштым чия гьиньэт, кайшыжы шукэш агыл, вькькь лэктэш ылын.

Раман. Лачок. Стьопан дон Вэруш шарык каваштым чиэньт ылын. Стьопан комсомол бригадышты сэк йажо активистэш шотлалтын, бригадир линэжь ылыы. Вэрушат йажон

ровотайа ылыы. А шайыцын худа пашаштыым со ылтэн миэнбйт. (Тумайалыш). Да... Мбньбнйт бндэ сэмнбйа бйбймашэм шукэш агыл пыдыргышашлык.

Таиса. Кыцэ?

Раман Тишэц пагылажы ватэмдон блен ам кэрт. Кбзбйт социализм ко-го ашкылдон ашкылмы годым, йалахай эдэмдон иквэрэш блэн ам кэрт.

Таиса. Жалыйэм тбньбйм, Раман.

Раман. Жалыйэт?

Таиса. Йаратэнәм тбньбйм... Пашайэт гишән йаратэнәм...

Раман. Йарэт!.. Иквэрэш блэш пиш йарэт... Йара вэт?

Таиса. Йара. Айда мйат кэнә.

(Кэш тарванат).

Раман. Мй коктын линә гбнь лу эдэм нрбкбй ровотайаш тбнгәлбнә. (Кэйт).

Вэруш дон Стъопан толыт.

Стъопан. Мам бштэш, Вэруш?

Вэруш. Архипбйм Йашмэтов арэстуйән. Тагачы Архип молхоз ампи-чбйш ыржа шолышташ миэн. Спридон дон Васикбйн тьотбжы кычәнбйт.

Стъопан. Архипбйм арэстуйәнбйт гбнь, мällннәжбй махань йәла?

Вэруш (лүдбйн). Колышт! Архип цилә кэләсэн... Машинә пыдыртымы гишәнәт кэләсэн... Цилә попыш, — мбнь колыштым. Мй коктынат попазәнә...

Стъопан. Попаш цилә лиэш...

Вэруш. Укэ, ытлән ана кэрт сйй. Шундбккбц кок сирмәшгә йамын. Кбзбйт йори анчышым.

Стъопан (когон лүдэш. Öрмällä. Шбдэшкә). Сволочь ылат! Кү лыктын нällбн?

Вэруш. Павылын аважы...

Стъопан. Кбзбйт сирмәшбжбй кышты?

Вэруш. Йашмэтов кидыштбй.

Стъопан (пиш когон шбдэшкә). Тайви, сволочь!

Вэруш. Малын тәнгә попэт, Стъо-

пан? Сойток коктын шалгаш тбнгәлбнә. (Стъопанын окэшбжбй кок кидышбдон кэчйлтэш).

Стъопан (айырынэжбй). Укэ-э, тайви, гбнь бшкэтэток оправдайаш шагал! Мбнь кыргыжам. Мбньбйм кычән ак кэртәп! Колгы!

Вэруш. Стъопан! Мбньбйм бшкэтэмбйм ит коды! Ит коды мбньбйм! (Стъопаным когон кормэштән кычән шбндән ак колты).

Стъопан (шбдэшкә). Айырлы! Тбнь вэрцэт мбньбйн йаммәм ак шо.

Ымбалны ружбйм йук шакта. Ольән со лишэмэш, Стъопан эчэ когон шбдэшкә, лүдэш. Кыргыжнәжбй. Вэруш йалэшбжбй кэчйлтэш, ак колты

Вэруш. Стъопан! Йымы гань ли — мбньбйм ит коды. Мбнь пиш лүдәм! Тьурмагыц лүдәм.

Стъопан. Айырләт, агыт?! (Вэрушым мышкында). Айырлы!

Ружбймбй йук со лишэмэш. „Вредьителъ шблбйн кыргыжын! Шблбйн ат ыглы! Мона, кычәнә!“ — маныт.

Вэруш (Стъопаным кормэштән кыча). Стъопан! Айда коктын кыргыжына! Ит коды мбньбйм! Бшкэтэмбйм качкын пбйтәрәт! Жалыйб, Стъопан!

Стъопан. (Вэрушым улы снлажыдон брдбйш шбкал шуа). А-а! Сволочь!

Стъопан йбләрәк вургамла монгырыш кәнәжбй. Вургылагыцәт, шалахайгыцәт, цилә вәц халык кыргыж толэш, Стъопаным кычат.

Йашмэтов (чбнь). Шагал! Ытлән шбц кэрт! Фактичәски вәрәштбндә! Атьадән шүдбмбжбйм шоктәндә гбньбйт, ытлән шбдә кэрд!

Павыл (парнбжыдон Вэрушым анчыкта). Ти паразит вэрц мбнь бшкбймэмбйм йамдәнәм. Халык пашәм пыжәнәм... Эчэ колхоз оксам ти тайвилән шавәнәм. Колхознбйквлә! Суйыда, мбньбймәт суйыда!

Йашмэтов. Тбньбйм сәк анзыцок гарты суйа!

Кәрәм

Алык-Марынгыц 3 Бөлкнн сәрәл.

1874
A-1
"

„ЙАКШАР ЗНАМЫ-М“

СЫЛЫДА

ЖУРНАЛ тѳлзэш икәнә-ләктэш. ЖУРНАЛЫН номырвлә йбдэок политыкбѳ, экономикбѳ дә нау-кы гишән статьявләм пумы лиэш. Тишэц пасна романвлә, повэстввлә, шайыштмашвлә, лыдыш-влә, пйэсбвлә, очэрквлә сирѳмы лит. Критыкбѳ дә библиографи гишән эртѳш ивлә годшыгыц шукым пумы лиэш.

ТОКО КУШШЫ ПИСАТЬЭЛЬВЛӘЛӘН ДӘ ПОЭТВЛӘЛӘН, номырвлә йбдэок, пас-на лыквләм пумы лиэш. Ти лыквләштѳ токо сирѳшбѳвлән произвэдэньбѳвләштѳм тѳшлән анжыктән пумы лиэш, кыцэлә сир-рәш кэлэш дә мам сирәш кэлэш моло, тѳ-дѳвләмәт анжыктымы лиэш.

Туан йылмән ышкэ журналтэ иктәт кәдшашлык агыл. Циләнок сылыда, лыдта.

ПӘЛДЫРТЫШ: кым тѳлзѳгыц чѳды срокэш сылы-машым ак нәлэп.

Журналым почтышты, почто-вой агэнтвлә гач, кнѳига мага-зинвләштѳ дә педпискѳм по-старышы йори агэнтвлә гач сылаш лиэш.

Кызыток сылыда!

Ц. 1935

Авт № 49

Виләдн. л.

ЖУРНАЛЫН АҚШЫ:

Ик изш . . . 9 тәгә.

Пәл изш . . . 4 тәгә дә 50 к.

Кым тѳлзэш. 2 тәгә дә 25 к.

Инв. № 16